

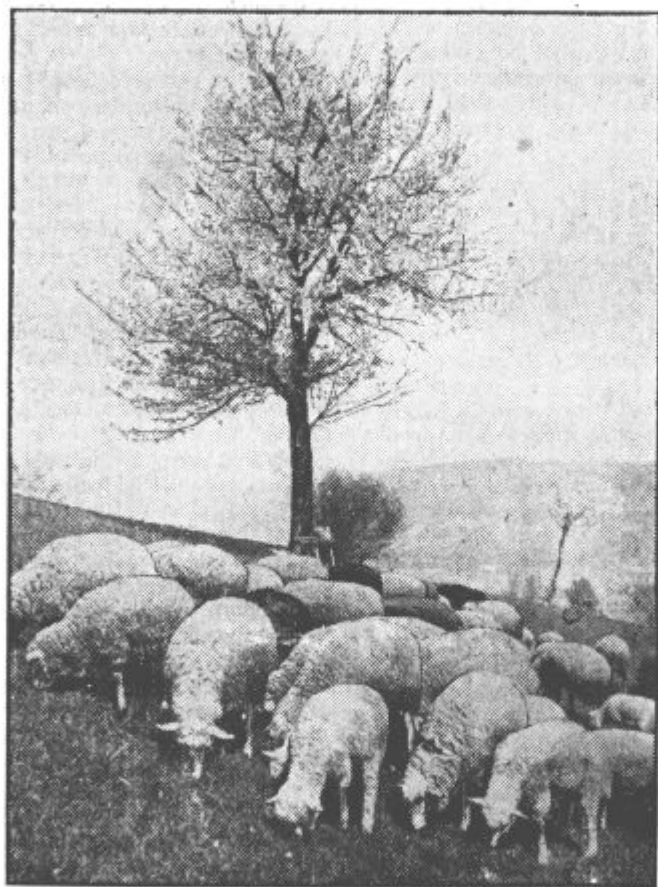
Knjiga 7.

Življenje in svet

Štev. 16.

Ljubljana 18. aprila 1930.

Četo 4.

Velikonočna idila

André Maurois

Preteklost in bodočnost == Ijubezni

Naslednja zanimiva izvajanja je napisal avtor svetovnoznanega vojnega romana »Molk polkovnika Braniblea«.

Ker se vnanjost človeških bitij — moških in ženskih — v štirih do petih tisočletjih ni mnogo spremenila, bi se moglo sklepati, da so ostala enaka tudi njihova čuvstva in instinkti. Opis pojedinke v Ilijadi se ne razlikuje preveč od opisa pojedinke, ki bi se mogla dandanes vršiti v hiši kakega maroškega kaida. Žeja, glad, spanje in ljubezen ostanejo glavne potrebe človeškega telesa.

Toda ali je ljubezen v resnici ostala isto, kar je bila za Egipčanko v dobi Sesostrija, za Grkinjo v času Homerja, za Angležinjo v 13. stoletju? Dokazati hočem nasprotno, da se je ljubezen, kakor vse stvari, spreminjala in da je njena evolucija odvisna od razvoja duhovnega in socialnega življenja — enoženstvo, mnogoženstvo, suženjstvo — od napredka znanosti — zmanjšanje socialne vrednosti človeške telesne moči — in predvsem od števila brezskrbnih ur, ki jih dovoli človeku boj za obstanek.

O spremembah ljubezni se morejo postaviti nekatera načela.

a) V družbi, kjer je ženska sužnja, se ljubezen — v smislu modernega romana — ne razvije v strast.

Treba je posmatrati samo Homerjevega Ahila v trenutku ropa njegove ujetnice. Divja, ker je prizadeta njegova ničurnost, vendar pa ni zaljubljen v današnjem pomenu besede. Ne misli na Briseis, ampak na moške, ki so mu jo ugrabili. Ujetnica s svoje strani pa še celo ne čuti posebno globoko. Zaveda se, da je plačilo moči in zato se ukloni. Tako je bilo, dokler je igrala prvo vlogo v človeški družbi telesna moč. Ženska se ne bori, ampak se preda zmagovalcu.

John Erskine nam je hotel pokazati, da je bila trojanska Helena moderna ženska. Brez dvoma je poznala poželenje, ki mu je dala ime Venere. To poželenje jo je premagalo in sama se rada imenuje »nesramežljiva ženska«. Ko pa je videla, da so Grki premagali Trojo, se je vdala v svojo usodo in pripoveduje Telemahu svojo pustolovščino brez vsakega sramu,

kar lahko vsak čita v četrtem spevu Odi-seje.

V času, ko vlada moč, ne skuša nihče pridobiti duha ali mu biti všeč. Vsak se polasti predmeta svojih želja in čuvstva slede dejanjem, kakor pač morejo. Običajno brez vsake posebne težave.

b) V družbi, kjer so socialni dogovori močnejši od telesne moči, se razvija ljubezen kot strast.

Socialne razmere ne oklepajo tako silno človeka kakor fizična moč. O njih se da govoriti in razmišljati o njih koristnosti. Kakor hitro postane instinkt glasnejši, je človek pripravljen, da ga ne posluša. To so časi konfliktov med dolžnostjo in željo, med socialno in individualno zavestjo. Najlepši vzgled za take konflikte je pripovedka o Tristanu in Izoldi. Čarodejna pijača je tu istovetna s Helenino Venero. Toda medtem ko gleda Helena kot ženska primitivnejše družbe z razumom in skoro z radostjo na svojo pustolovščino, najde Izolda pribežališče samo v smrti.

Tu nastane strašna, toda lepa misel, da je smrt edini pravi konec ljubezni. Kakor hitro zahrepenimo po popolni združitvi, kakor hitro hočemo imeti ne samo telo temveč tudi duha kakega bitja, smo nekako prisiljeni želeči si smrt, kajti le v smrti more ostati posest trajna. Ta oblika ljubezni — prava romantična ljubezen — je v družbi, kakršna je danes, zelo redka. Če pa je, potem je seveda vzrok tragedij, ker želijo oni, ki so živeli trenutek v občutku popolne in nadzemske posesti, da bi ta trenutek trajal dalje. Posebnost vseh človeških stvari pa je njih minljivost. Samo smrt jim more dati trajnost ali vsaj videz trajnosti.

Pri drugih parih ni ljubezen medsebojna in zopet se zdi smrt edina rešitev, ker nič na svetu ne more moškemu ali ženski vsiliti kakega čuvstva.

c) V družbi, kjer sta moški in ženska skoro vedno ločena po svojem delovanju in živlenskem načinu obeh spolov, se more roditi viteška ljubezen.

Hočem navesti dva primera: Pravi viteški duh obstoji v brezmejni požrtvovalnosti moškega za žensko, v oboževanju ženske. To duhovno stanje je skoro ne-

mogoče, ako se moški in ženska stalno vidita. To pravim brez satire. Dejstvo je, da ni nobena ženska, niti najlepša, boginja. Moški, ki stalno živi z njo, spoznava poleg njenih čednosti tudi njene slabe ure in njene nevšečne dneve. Vrhu tega stalno skupno bivanje otopi čuvstva. Obraza, ki se mu je zdel tako lep, kar ne more več odkriti. Otroški spomini, pripovedke, ki so se mu zdele nekoč čarobne, ga utrujajo in bi jih najrajši ne slišal več.

je blodnja usoda. Svoje ljubezni ne izrabi v vsakdanjem življenju. Moški tistih časov so iznašli lep izraz: »Vladarica srca« in v resnici so živele ženske, ki so jih ljubili, samo v njih srcih.

V nekem smislu sliči po svojih nazorih Amerika v svojih začetkih do najnovejše generacije srednjeveškemu viteštvu. Tudi v Ameriki so povzdignili žensko do božanstva. Smoter večine moških so velika dela v njihovo čast. Tu ne gre več za

Lesorez slikarja-grafika E. Justina

Kako pa je nasprotno z žensko, ki je ne vidimo? Kako lahko se zgodi, da jo vidimo v oddaljenosti vsak dan bolj popolno. Tobosova Dulcineja je bila navadno, grdo kmečko dekle. Za Dona Quijota je bila vladarica. Za njo je bil pripravljen na vsa junaštva. To ni bilo smešno, ampak čisto naravno. Ker je ni videl nikoli, je bila zanj toliko vredna kakor vsaka druga. Za blodečega viteza

boj z mlino na veter, ampak za ustvarjanje velikih tovarin in za zmago nad tekmeci v bančnem življenju. Smoter je isti. Prisluzene dolarje polagajo k nogam »vladarice srca«, kakor so nekdanj polagali v njih imenu trupla premaganih vitezov.

Globlji vzrok tega duhovnega stanja je prav tako enak. Moški in ženska se vidita redko. Blodeči vitez iz Wallstree-

ta se ne podi po evropskih cestah za priložnostjo, da bi poplačal krivico, temveč zapusti zgoda stanovanje, hiti v svoj urad, zajtrkuje v klubu in se vrne pozno domov. Često prepotuje njegova žena Evropo brez njega. Tako postane v oddaljenosti »vladarica njegovega srca«. Viteška ljubezen je morda izumetničeno čuvstvo, toda čuvstvo, ki dviga moškega, vzbuja njegovo požrtvovalnost in ubija njegovo sebičnost.

Nazor o ljubezni viteške družbe v srednjem veku in anglosaški nazor se dotikata radosti nad izumetničenjem in odvratnosti pred resničnostjo. Kakor ni hotel potujoči vitez vedeti za resnico o svoji vladarici, tako sta skušala angleški in ameriški roman dolgo časa, da bi napravila iz ženske nadzemsko bitje, od čigar telesnosti so ostale jedva lepe oči, rožnate ustnice in — pred desetletjem — dolgi lasje. Realističnega značaja ženske ljubezni, sile njenih nagonov in njenih napak se namenoma niso dotikali. Ženske same so to literaturo, ki jim je tako olajševala igro, zelo širile. Že Byron je ugotovil, da so ženske sovražile njegovega »Dona Juana«, ker je bil tako pristen. Bernard Shaw dokazuje zelo jasno (»Man and Superman«) interes, ki ga ima ženska na tem, da pritegne moškega v konvencionalno romantiko in si tako zasigura vso svobodo, ker jo moški noče videti takšno, kakršna je.

d) V družbi, ki ima dovolj brezskrbnih in kjer živa moški in ženska mnogo skupaj, se razvije smisel za koketiranje in moralno mlačnost, ki ubijata viteško ljubezen.

Ta sprememba se pojavlja navadno v dveh etapah. Najprvo nudi obilica prostega časa moškim in ženskam priložnost, da razmišljajo o svojih čuvstvih in spoznavajo v njih vse finejše nuance. Potem pridejo moralisti, kakor jih pozna Francija v 17. stoletju. Visoko kultivirana družba ni imela drugega opravka, kakor da se je shajala, neprestano govorila o ljubezni in analizirala vse njene podrobnosti. Ves narod se je potem oprijel tega okusa in tako je mogoče razumeti, zakaj Francozi še danes ljubijo psihološke romane. Ameriška publika se raduje na dejstvih, francoska pa se zanima mnogo bolj za značaje.

Francoska družba v 17. stoletju je sicer združevala oba spola, toda kot skrajno verska jim je omejevala svobodo. Razen tega pa je bil takrat vpliv javnega mnenja zelo velik. Z razvojem civilizacije se osvobaja tudi morala. Eden glavnih

vzrokov moralne mlačnosti je dolgočasje, ki skoro vedno raste z blagostanjem. Tako je bilo v 18. stoletju na Francoskem in Angleškem. Tako je bilo v Rimu za časa Ovida, Juvenela in Martiala. Treba je samo čitati Ovidovo »Ars amandi«, ki velja prav tako za London in Pariz okoli l. 1750., kakor za New York l. 1929. Moderni ameriški roman dokazuje, da se bliža doba iluzij svojemu koncu...! Sherwood Anderson svetuje svojim učencem cinizem in odkritost v spolnih stvareh.

Srečne so le viteške civilizacije. Moški, ki obesi svoje srce na neresnično sliko, ne more biti razočaran. Kip ali junakinja slabega romana ne moreta razočarati. Kakor hitro pa pričnemo gledati na življenje jasno in kritično, bomo odkrili sicer dovolj veselja, prav tako pa dovolj razlogov za žalost. Človek prične več misliti o sebi in razglablja natančneje o svoji usodi. Literatura se s tem dvigne, življenje pa postane težavnejše.

Predaleč bi šla trditev, da je viteštvo v Ameriki docela izumrlo. Očitno pa je, da je za bistveni, najbolj kultivirani del najmlajših generacij fizična uzadovoljitev v ljubavnih zadevah glavna stvar. Duhovna nadoblast, če tudi številčno ni močna, pa bo končno čudovito hitro vsilila deželi svoje nazore. Jasen dokaz za to je Francija 18. stoletja.

Kje je torej bodočnost ljubezni? Vsako prerokovanje je težko. Vendar se vidijo neki činitelji, ki gotovo ne bodo ostali brez vpliva. Verjetno je, da vedno bolj izginjajo vse razlike, ki jih dela človek med obema spoloma. Fizična moč bo izgubila vso svojo vrednost. Mehanične sile bodo nadomestile povsod telesne moči. Ženske vodijo danes avtomobile in če bomo še kdaj doživeli novo vojno, bodo streljale iz največjih topov in odpirale posode, iz katerih bodo spuščale strupene pline na nasprotnika. Ženske morejo umirati kakor moški, morejo pa se tudi boriti kakor moški, kajti ženska z revolverjem je močnejša od vsakega boksača. Tudi njena duhovna moč je na poti do ravnopravnosti. Ženske se bavijo z enakimi studijami kakor moški in služijo svoj kruh v enakih poklicih.

Kaj sledi iz tega za ljubezen? Človeško druženje je prvotno temeljilo na grobi polastitvi in suverenstvu ženske. Da bi zavladovala, si je ženska v teku stoletij skovala orodje koketiranja in tako je polagoma s pomočjo pesnikov in umetnikov dosegla viteško ljubezen in vdanost moškega. Dolgo se je posluževala tega orožja za osvojitve močnega moške-

ga za svoje varstvo, v časih, ki so našim razmeroma blizu, pa se poslužuje tega orožja za osvojitve bogatega moškega, ki zasigura njeno gospodarsko svobodo.

Toda moderna ženska v gospodarskem oziru ni več zavisna od moškega. Postala je sposobna preživljati in braniti se sama in bo iskala v ljubezni vedno več ravnopravnosti in izbere. Zavrgla bo stari nazor moških, ki smatrajo — vsaj v Evropi — žensko nezvestobo za velik prestop, svojo lastno pa za brezpomembnost.

Možno je, da bodo čuvstva moškega za takšno tovarišico manj živahna. Med moškimi in ženskami se bodo razvila čutna prijateljstva, ki ne bodo tako važna, kakor je bilo poprej. To se opaža v Rusiji, kjer je vlada prepovedala rabo izrazov »ljubezen« in »nežnost«, ker jemljejo te strasti po njenem mnenju moč političnim strastem. Mnogi mladi duhovi želijo smrt romantični ljubezni.

Ali imajo prav? Nedvomno bi človeštvo s tem prihranilo na času, osvobodilo duhovne moči za drugo uporabo in si prištedilo na luksusu, za katerega dela velik del moških. Izgubilo pa bi s tem nepreračunljive moči, ki jih je ustvarila romantična ljubezen. Naše najlepše umetnine, naša največja dejanja jo ustvarila posredno ali neposredno romantična ljubezen. Skoro vsa naša zapadna civilizacija temelji na socialnem sistemu, ki počiva na spoštovanju ženske in na vrednoti ljubezni.

Nočem izpodbijati vrednost rezultatov, ki bi jih mogli doseči drugi sistemi. Na Daljnem vzhodu so druga vrednotenja rodila sprejemljive filozofije. Evropci pa trenutno nimamo nobenega pripravnega nadomestila. Že se more ugotoviti, da so pri mnogih mladih ljudeh dekadenca v ljubezni, globoka žalost in naveličanje življenja v tesni zvezi. Nemogoče je iznajti življensko vsebino, ki bi mogla nadomestiti sijajno srečanje telesne želje z duhovnim sporazumom. Bodoča generacija bo morala skrbeti, da ustvari — kljub veliki čutni svobodi, ki je zavladata v moralnem življenju našega časa in ki ne bo tako hitro izginila — ljubavno prijateljstvo, vredno romantične ljubezni.

Odkod ime premog?

V oni dobi, ko je ljudstvo še verovalo v povodnega in divjega moža, v vile, vedomec, škrate, čateže, rojenice, sojenice itd., so imeli Slovenci mnogo imen za zmaja: moláver (na Krasu), ses, ses (okrog Maribora), pozoj (na vzhodu), zmaj (na Štajerskem), zmij, zmija (v Beli Krajini), zmet (Bohorič 1584), smok (po Valjavcu), nemško izposojanko lintver(n), -vert, -vur in pa premog. Zadnje besedo so zapisali n. pr. H. Megiser (1592. Dictionarium), I. V. Valvasor (1689, Ehre d. Herz. Krain., II., 143. in III. 428) in O. Gutschmann (1789, Deutsch-wind. Wörterbuch, p. 537; ima pa drugod tudi lintvarn, lindvorn, pozoj). V pomenu »Steinkohle« čitamo premog prvič (kolikor vem) l. 1833. v Murkovem slov.-nemškem besednjaku, str. 432., kjer pravi, da je premog na Kranjskem = Steinkohle, na Koroškem pa = Drache (v n.-slov. delu pa navaja za Steinkohle samo »parstén voglén, kamén vógl«). V »Novicah« se tolmači izraz premog l. 1843. in 1850. z nemškim Steinkohle. Leta 1893. pravi Fr. Erjavec (Letopis Mat. Slov., str. 227.), da je premog »kranjskim Slovenom običajna beseda«. — Kako je dobil izraz premog pomen Steinkohle? Valvasor piše (II. 143), da je na gori Jablanščeku blizu Gallenecka najti »das schwarze Drachenblut, so nam auf krainerisch Premogoua Kri nennt«, in pa (III., 428): »Tudi zrnave krvi (»Drachenblut«) je ponekod nekoliko, zlasti blizu Strahovelj, ne daleč od Gallenecka v gozdu Jablanščeku. Tam se dela v zemlji neka snov, črna kakor premog (»wie Steinkohle«), kadar je je dosti. V okolici bivajoči kmetje jo imenujejo Premogoua kry, lekarnarji pa sanguinem draconis. Kmetje dajejo to snov bolni živini za zdravilo. Smolo, o kateri se tukaj govori, so torej imeli zaradi njene barve za kri (ubitih) zrnave ali »premogov«. (V Bohinju so po M. Ravnikarju zvali nafto »premogovo kri«.) Naziv »premogova kri« se je potem prenesel z one smole na premog (kameno oglje). Ko je pa ljudstvo nehalo vcrvati v zmaje in pozabilo stari pomen besede »premog«, se je izraz »premogova kri« skrajšal v krajši »premog = Steinkohle«. — Bajeslovni zmaj je dobil svoje ime premog gotovo po glagolu premoči = premagati, ker je baje vse premagoval, živali in ljudi. — V zgoraj navedenem Letop. Mat. Sl., str. 228. piše Erjavec, da je »premogova, premolóva, premróva, premrióva ali prilógova kri« tista, ki so jo vedomci premrli ali premogi izbijavali. Ljudstvo je verovalo, da so premrli, premogi ali vedomci pili človeško kri in se pogosto ponoči pretepali med seboj ter ob takih prilikah metali použito kri iz sebe. Beseda premog je vsem drugim Slovanom neznaná.

L. Koštidl

Kdaj bomo potovali na luno?

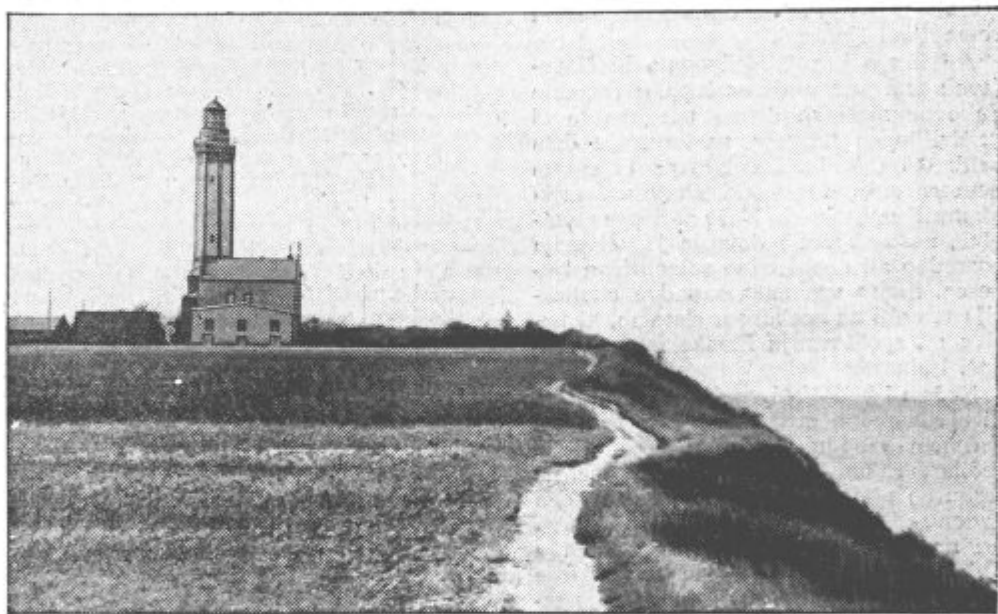
Astronavtika, nova panoga znanstva

Človek se je že od nekdanj igral z mislijo, kako lepo bi bilo sem pa tja zapustiti zemljo in obiskati sosedne planete. Danes pa se s to idejo bavijo že tudi znanstveniki. Astronavtika, kakor imenujemo letanje po vsemirju, je postala povsem resno vprašanje.

Kako bi poleteli na zvezde, v prvi vrsti pa na mesec, s tem si ljudje že stoletja belijo glave. Že stari Rimljani so nam

na luno. Junaka njegovega romana so ponesli na luno ptiči.

Najbolj zanimivo pa je opisal potovanje na mesec Jules Verne. Njegovi pogumni potniki zasedejo — kakor znano — lepo meblovano granato in se puste iz velikanskega topa izstreliti na luno. Suggestivna sila Verneovega pripovedovanja napravi potovanje kar nekam verjetno; toda če premostrimo njegovo fanta-

Kopališče Horst ob Vzhodnem morju, kjer naj bi startala vsemirska raketa prof. Obertha. Raketa, opremljena z registrirnimi aparati, naj bi se dvignila 75 km »visoko«, na kar naj bi se vrnila na zemljo z avtomatično delujočim padalom.

o tem poglavju zapustili prav fantastičen roman, čigar avtor, pesnik, satirik in bahač Lukian si je celo reč kaj preprosto zamislil. Njegovi sodobniki so sveto verovali, da mesec na zahodu pade v morje in se na vzhodu zopet dvigne iz njega. Zaradi tega bi bilo samo treba zajadrti dosti daleč venkaj na morje pa bi prej ali slej srečali luno, kot velik bleščeč otok. 13 stoletij pozneje je opisal Anglež F. Goldwin fantastično potovanje

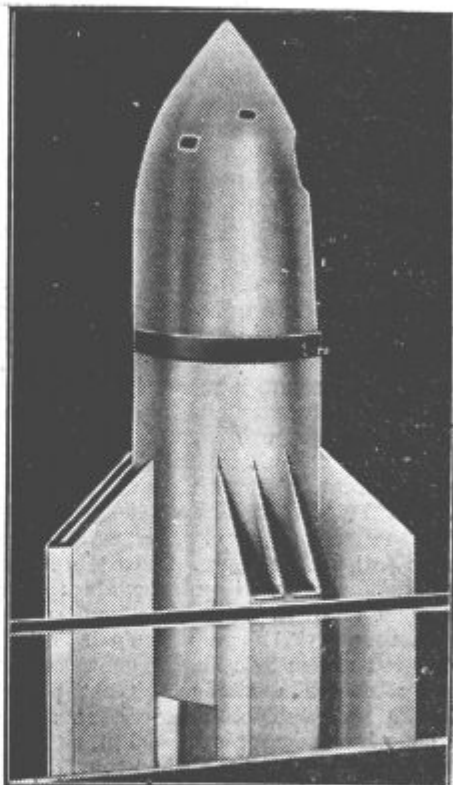
stično ekspedicijo pod številčnim mikroskopom, se vse njegove znanstvene predpostavke razblinijo v nič.

Vsako telo, ki naj odleti z zemlje v vsemirje, mora poprej doseči brzino ca 11 km na sekundo. To je tako ogromna hitrost, da bi z njo prišel ob ekvatorju v eni uri okoli zemlje.

Cev Verneovega topa je bila dolga 300 m, kar znači, da bi morali njegovi potniki že na tej kratki poti doseči

ogromno brzino, ki je potrebna. Hitrost bi morala v topovi cevi zrasti od ničle na 11 km v sekundi. Tako naglega naraščanja hitrosti ali pospeška pa človeško telo ne prenese. Zračunali so, da bi se njegova teža v teh okoliščinah 22-tisočkrat povečala. Če vzamemo, da tehta človek 70 kg, potem bi v trenutku izstrela pritisnilo nanj 1540 ton. Potniki bi se morali tedaj že v topovi cevi z granato vred združiti v močnik in vsa peresa in tapete ne bi nič zalegle.

Pozneje je nekdo prišel na idejo, da bi dosegel potrebno brzino s pomočjo vrtenja. Kabina, v kateri bi potniki leteli na mesec, naj bi se privezala na obod velikankega kolesa, ki bi se z močnimi stroji vrtelo čedalje hitreje, dokler se gondola zaradi sredobežne sile ne bi odtrgala z njega in odletela v vesmirje. Računi pa so tudi to idejo ovrgli, ker se je pokazalo, da bi moralo imeti kolo primerno velik premer, ker bi se drugače zaradi napetosti v sebi prej razletelo.

Zemlja je postala premajhna in luna je oddaljena od nje »samo« 384.000 km. Ali se bo posrečil skok na njo? Kakor je razvidno iz članka, se bavi s tem vprašanjem tudi sama znanost, toda filmska industrija jo prehiteva. »Ufa« film »Ženska na mesecu« ni zgolj nekritična domišljija. Pri ustvaritvi filma je sodelovalo več znanstvenikov. Tako so n. pr. izdelali ogromno raketo (desno) točno po navodilih prof. Obertha (na sliki levo spodaj). Slika na levi kaže sceno iz filma: astronom Manfeld na hodniku ogromne rakete.

Pokazalo se je, da človek lahko vzdrži tvečjemu štirikratno lastno težo, zaradi česar bi morala hitrost naraščati mnogo bolj pohlevno. V ta namen pa bi bil potreben top z vsaj 1275 km dolgo cevjo, kakor so zračunali. Iz tega se dovolj jasno vidi, da top pri takih podvigih ne more priti v poštev. So pa še druge zapreke.

No, ta »primerno velik« premer bi moral znašati vsaj 1000 km. Torej zopet nič.

Do kolikor toliko spodobnih števil se pride samo z raketami, ki jih žene reakcijska sila izstopajočih plinov kake prav močne eksplozivne snovi. Raketni avtomobili in raketna letala so se do neke mere že izkazala, raketne vesirske ladje pa so šele v stadiju teoretičnega

razglabljanja. Kako resno se pa znanstveniki že bavijo z njimi, pričča nagradno tekmovanje, ki je bilo razpisano za najboljše ideje in osnutke vesmirskih ladij, katere so presojali nesmrtniki Francoske akademije znanosti. V naslednjem omenjamo nekaj mož, ki so bili nagrajeni, pa tudi razprava o uspehu tekmovanja, ki jo je napisal Francoz Esnault Pelterie zasluži, da je ponovimo v glavnih obrisih:

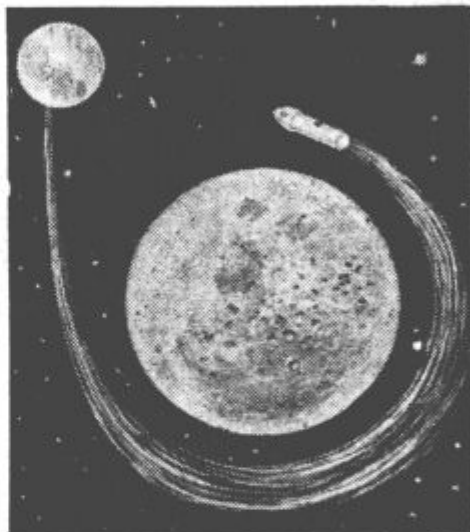
Že kot pripomočki umetnega ognja dosežejo rakete pomembne brzine in višine. Napačno je pa misliti, da se rakete poganjajo na ta način, da se plini, ki sikajo iz šob, odrivajo od zračnih plasti in tirajo raketo pred seboj. Žene jih samo reakcijska sila plinov.

Mislimo si na obeh koncih zaprto cev, kjer je plin pod velikim pritiskom. Plin tišči na vse ostenke in pritiski se med seboj izravnavajo. Ako pa je cev na enem koncu odprta, potem plin semkaj ne more tiščati; ostane samo pritisk v nasprotno smer in ta žene cev pred seboj. Ta reakcijska sila ni navezana na okolišni zrak, marveč se udeležuje tudi v brezračju in zaradi tega lahko žene raketo tudi po praznem svetovnem prostoru. Čim večja je hitrost, s katero bruhajo plini iz šob, tem manj eksplozivne snovi porabi raketa, da doseže potrebno brzino. To je važno spoznanje, kajti eksplozivna snov je mrtvi tovor, ki se mora zmanjšati na minimum. Čisto teoretično so zračunali, da bi potrebovala raketa za polet v vesmirje za vsako tono koristnega tovora, ki bi ga ponesla s seboj, 1500 ton mrtve teže (v glavnem razstreliv), ako bi bila iztočna hitrost plinov 2000 m na sekundo. Kakor hitro se pa iztočno hitrost poveča za 400 m, se more mrtva teža zmanjšati na 500 ton. Račun teče še naprej in pokaže, da bi potrebovali pri iztočni hitrosti 4000 m samo 24 ton, a pri hitrosti 10 tisoč metrov na sekundo, le še 3 tone eksplozivnih snovi za tono koristnega tovora.

To so pač samo računi, ki se jim v praksi danes še ne moremo približati. Ako bi žgali v raketi navaden črni smodnik, bi dobili veliko premajhne iztočne hitrosti. Prof. Goddard je dal 1914 patentirati raketo, ki jo žene zmes vodika in kisika, tako imenovani pokalni plin, ki je znan po silni eksplozivnosti. Pri tej raketi bi plini že dosegli 2400 m na sekundo. Prof. Oberth je pri nagradnem tekmovanju predlagal, naj bi se v tej mešanici povečala množina vodika, s čimer bi iztočna hitrost narastla na

4000 m. V tem primeru bi potrebovala raketa — kakor rečeno — »samo« še 24 ton lastne teže za tono tovora, da bi se mogla iztrgati iz območja zemeljske privlačnosti. Taka raketa je tehniško že danes mogoča in zaradi tega je komisija prisodila Oberthu prvo nagrado.

Teoretično bi tedaj že danes lahko poleteli v svetovni prostor, če ne bi bilo še drugih pomislekov, ki jih je treba vzeti resno v pretres. V prvi vrsti je treba misliti na to, da bi se vnanji ostenki vesmirske ladje zaradi trenja ob zrak silno segreli. To bi bilo bolj nerodno pri po-

*Polet izvidniške rakete na luno
Raketa bi se krmarila s pomočjo svetlobno električnih celic z zemlje, kamor bi se vrnila z avtomatično snetimi fotografijami lune*

vratku na zemljo ko pri startu, zakaj pri startu bi ladja dosegla nevarno brzino šele v redkih višinskih zračnih plasteh, medtem ko bi na povratku s polno brzino prodrla v zračni ocean; zažarela bi kakor meteor in mahoma zgorela.

Zaradi tega bi bilo treba ladjo na povratku zavirati z raketami, ki bi jo tiščale v obratno smer, s čimer pa seve ni računati, ker bi morala ladja v tem primeru nositi s seboj dvojno množino streliva. Tudi ta navidezna zagata ni brez izhoda. K sreči so vesmirske ladje precej okretna telesa, ki se dajo krmariti v poljubni smeri. Dr. inž. Hohmann, ki so mu nesmrtniki v Parizu prisodili drugo nagrado, misli, da bi vesmirske ladje brez nevarnosti lahko pristajale na

ta način, da bi se vračale na zemljo v tangencialni smeri mesto pravokotno. Tako bi najprvo porisale okoli zemlje nekaj vedno manjših krogov in bi se le polagoma potapljale v gostejše zračne plasti. Zaviranje bi bilo zaradi tega počasneje, ladja se ne bi preveč ugrela in bi po šestih obtekih lahko pristala brez opasnosti. Pristajanje bi po tej poti trajalo kakih 24 ur. Prof. Oberth pa razen tega še predlaga, naj bi se vesmirska ladja med letom v zraku hladila tudi z vodo. Voda bi na vročih ostenkih trenutno izparila in ovila vso ladjo v oblak za toploto nepropustne pare.

Vprašanje nameščenja in prehranjevanja astronautov ter oskrbovanje s svežim zrakom ne bo delalo večjih preglavic kakor v podmornicah. Misliti pa da mraz, ki mu bo ladja izpostavljena v svetovnem prostoru. Meril ga doslej sicer ni še nihče, toda upoštevajoč toplotne prilike na luni, ki so nam dobro znane, lahko pričakujemo, da se bo vesmirska ladja na prisojni strani segrela na nekaj sto stopinj Celzija, medtem ko bo na senčni strani temperatura padla pod —200 stopinj. Izenačenje te silne toplotne razlike bi se najlaglje doseglo tako, da bi se ladja nenehoma vrtela okrog svoje osi, kakor pečenka na ražnju.

Mnogo skrbi povzroča tudi »vesmirska bolezen« potnikov, ki močno nalikuje morski bolezni, a je hujša od te. Vzrok obeh so motnje ravnovesnega čuta, ki bo v vesmirju, kjer ni mogoče reči, kaj je zgoraj, kaj spodaj, še posebno hudo prizadet. Tudi nad vse zanimiva izguba težnosti ima lahko zelo neprijetne posledice. K sreči pa tudi napram tem nerodnostim nismo brez moči. Inž. Deisch, ki je prejel tretjo nagrado, predlaga, naj se izgubljena zemeljska privlačnost, ki bi bila kriva vseh teh neprilik, enostavno nadomesti s sredobežno silo.

Vseh težav potovanja v vesmirje seveda ne moremo upoštevati, ker jih ne poznamo, zakaj o svetovnem prostoru vemo bore malo in utegnemo doživeti še velika presenečenja. Preden bo mogoče resno misliti na ekspedicijo v vesmirje, se bodo morale podrobneje proučiti prilike v okolišju zemlje. To bo prva naloga poskusnih raket, ki se bodo, opremljene z avtomatično delujočimi merilnimi instrumenti spuščale sprva v višinske zračne plasti, potem pa vedno više in globlje v vesmirje, odkoder se bodo vračale na zemljo s točnimi podatki o razmerah, ki vladajo tamkaj. Take izvidniške rakete ne bi bile prepuščene samim sebi, marveč

bi se lahko krmarile z zemlje s pomočjo svetlobno električnih celic. Pomislimo, kolikšne vrednosti bi bilo, s fotografičnimi aparati opremljeno raketo voditi nekajkrat okrog lune, odkoder bi nam prinesla jasne fotografične snetke naše sosedo iz neposredne bližine. Po tej poti bi si astronautika polagoma pridobila toliko vpogleda in izkušenj, da bi slednjič lahko uresničila tisočletni človeški sen: potovanje na mesec. (Glej tudi članek »Polet na premičnice«, Žis, knjiga 7, str. 134.)

—nj

Zamenhof

Ruski zdravnik in jezikoslovec, dr. L. L. Zamenhof, oče esperanta, se je rodil 15. XII. 1859 v Bialystoku na Poljskem. Oče mu je bil izraelski profesor. Zaradi trenja med narodnostmi svojega rojstnega mesta je Zamenhof že v gimnaziji mislil na to, kako bi ustvaril mednarodni jezik kot občilo raznorodim someščanom. Prvi poskus je bil »lingwe universale«, ki ga je tolkel s svojimi sošolci. Na univerzi v Varšavi je priskakaje še vedno nasledoval svoje raziskave. L. 1885. je postal doktor, dve leti pozneje pa je objavil prvo brošuro s podpisom Doktoro esperanto (upajoči zdravnik). Prvi pristaši novega jezika so mu dali naziv iz tega psevdonima. Prvo Zamenhofovo knjigo, »Mednarodni jezik, uvod in popolni priročnik«, je W. H. Trompeter prevel v nemščino (1891), Geoghezan v angleščino, L. de Beaufront v francoščino. Prvi splošni kongres esperantski se je vršil 1905 v Boulogne-sur-Mer. Ob tej priliki je dr. Zamenhof postal vitez francoske Castne legije. Že 1894. je izdal v 5 jezikih vadnico (Ekzercaro), nato pa goesperantil sv. pismo, Mollëra, šekspira, Goetheja, Schillerja, Andersena, Gogola itd. Zložil je himno: Espero. Kot odlični očesni zdravnik je zastoj lečil siromake v Varšavi. Tam je umrl 17. aprila 1917., ko je zvedel, da mu je na bojišču padel brat, zdravnik v ruski vojski.

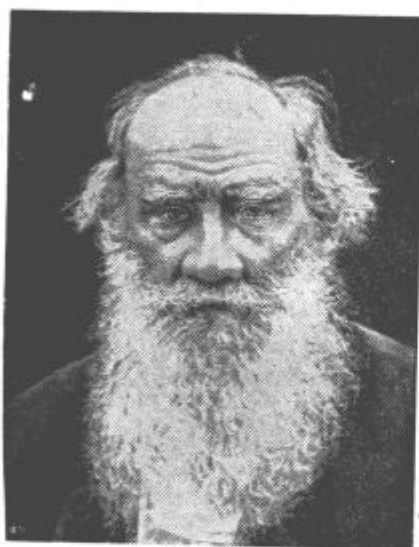
LATINSČINA V ŠVICI

Grščina je po vojni izgubila precej tal; po šolah jo je namreč mladina čisto nadomestila z angleščino ali italijanščino. Toda latinščina ima večji uspeh nego kedaj poprej. Med l. 1900. in 1910. je 61 % dijakov, ki so bili pripuščeni na univerze, prosilo, da bi jih izpraševali v latinščini l. 1920. se je to sorazmerje dvignilo na 67% in še raste. l. 1928. je znašalo 73%. Eden razlogov za ta napredek je sklep mnogih zdravniških in ranoceleskih društev, da ne podelijo zdravniških diplom onim visokošolcem, ki ne bi bili nikdar prevajali Virgila.

Zadnji dnevi pisatelja „Vstajenja“

Kako je umrl Lev Tolstoj

Kakor znano, je Lev Tolstoj 28. oktobra 1910 na vse zgodaj ob 4. zjutraj pobegnil iz Jasne Poljane, ker se je hotel za vedno odtegniti domačim razprtijam in ozirom na svojo meščansko eksistenco. Na begu ga je spremljal samo njegov zvesti prijatelj dr. Makovickij. Od domačih je vedela za njegov beg edino le njegova hči Aleksandra.

Lev Nikolajevič Tolstoj

Po kratkem bivanju v samostanu Opčina je šel k svoji sestri v ženski samostan šamardino, kamor je prišla tudi njegova hči Aleksandra. Rano v jutro 31. oktobra je v največji naglici zapustil samostan ter sedel s svojo hčerjo in dr. Makovickim v vlak na liniji Rjazan-Ural v smeri Rostova. Med potjo pa je Tolstoj nenadno zbolel in je moral izstopiti na mali postaji Astapovo, kjer ga je vzel pod streho gostoljubni postajenačelnik Osolin. Tako je zvedel ves kulturni svet za postajico Astapovo in za ruskega železniškega uradnika Osolina.

V dneh, ko se je boril Tolstoj s smrtjo, je šlo skozi poštni urad Astapovo nad tisoč brzojavk, ki jih je pravkar izdala moskovska Narodna biblioteka. V na-

slednjem objavljamo izvleček iz te zbirke brzojavk, ki osvetljujejo marsikaj brez vsakega komentarja.

★

Filipov, orožniški podoficir postaje Astapovo, kapetanu Savickemu, orožniškemu poveljniku v Jelcu.

Astapovo, 31. oktobra, 7.43 zvečer. Pisatelj Lev Tolstoj zbolel v vlakcu št. 12 Postajenačelnik Osolin ga je sprejel v svoje stanovanje.

Lev Tolstoj V. Čertkovu.

Astapovo, 1. novembra, 10. zjutraj. Včeraj sem zbolel. Potniki so me videli, da sem izčrpan zapustil vlak. Bojim se, da bodo raztrosili. Trenutno izboljšanje. Potovali bomo dalje. Storite ukrepe. Obvestite me.

(Depešo je napisala Aleksandra Tolsta.)

Aleksandra Lvovna V. Čertkovu.

Astapovo, 1. novembra, 10. zjutraj. Včeraj prekinili potovanje Astapovo. Visoka vročina. Somnolenca. Dasi temperatura normalna, trenutno zopet stresajoči mraz. Nemogoče potoovati. Izrazil željo, videti Vas.

Aleksandra Lvovna V. Čertkovu.

1. novembra, 4. popoldne. Temperatura 39.8. Se boji njenega prihoda.

(Mišljen je prihod Tolstega žene, Sofije Andrejevne.)

Zemčuznikov, pomočnik tajne policije v Tuli, Razumovskemu, načelniku tajne policije v Tuli.

Astapovo, 1. novembra, 7.10 zvečer. Se je postaja Astapovo linija Rjazan-Ural nastanil. Temperatura 40. Pri njem hči in zdravnik. O nadaljnem potovalnem načrtu boste obveščeni. Vračam se v Tulo.

Aleksandra Lvovna Tolsta svojemu bratu Sergeju Lvoviču Tolstemu.

2. novembra, 2.20 ponoči. Nujno. Stanje resno. Pripelji brez odloga semkaj Nikitina. Hotel je obvestiti samo tebe in Tatjano, prihoda drugih se boji.

(Nikitin je bil zdravnik in prijatelj Tolstih, Tatjana Suhotina pa omožena hči Tolstega.)

Aleksandra Lvovna Tolsta Tatjani Lvovni Suhotini.

2. novembra, ob 2.20 ponoči.

Oče v glavnem vznemirjen od strahu zaradi možnosti prihoda bolnice. Oče te prosi, da ostaneš pri njej, jo neguješ in zadržuješ. Popoln mir mu je neobhodno potreben.

(Pod »bolnico« je mišljena Tolstega žena.)

Grofica Tolsta

Aleksandra Lvovna Tolsta dr. Semenovskemu, načelniku klinike v Dankovu.

2. novembra, 9. zvečer.

Stanje resno. Vroče prosimo, da takoj pridete. Odhod s posebnim vlakom Dankovo ob enajstih zvečer.

General Lvov, vrhovni poveljnik železniškega orožništva, orožniškemu kapetanu Savickemu.

(Šifrirano)

2. novembra, 10.10 zvečer.

Brzjavite, kdo je dovolil Levu Tolstemu bivanje v železniškem poslopu

Astapovo, ki ni namenjeno za prenočišče bolnikov. Guverner smatra prevoz v sanatorij ali v stalno bivališče za neizbežno.

Dopisnik »Utra Rosiji« svojemu listu.

3. novembra.

Včeraj ob enajstih štirideset minut so se pripeljali s posebnim vlakom iz Tule Sofija Andrejevna, Tatjana, Andrej in Mihael. Sprejela sta jih Makovickij in Aleksandra Lvovna. Dolg razgovor v vagonu. Za tem prišleci niso niti zapustili vagona in so v njem prenočili. Danes je hotela Sofija Andrejevna z otroki videti Tolstega. Zdravnik in Aleksandra sta preprečila. Po izjavi oseb, ki mu strežejo, je bolnik uverjen, da nihče ne ve, kje je. Danes je prišlo na postaji do hudih nesoglasij med Sofijo Andrejevno in Čertkovim. Grofica mu je očitala zlorabo njegovega vpliva, govorila zlo glasno, v nervoznem tonu. Železniški nameščenci so hoteli, da se poje Te deum za izprositev zdravlja Tolstemu, toda svečenik kolodvorske cerkve je to odklonil zaradi ekskomunikacije Tolstega. V ponedeljek je bil tu orožniški pribočnik iz Jelca in je podvzel natančno preiskavo. Poveljnik čet Piehve se je včeraj mudil na postaji Astapovo in je zaradi Tolstega zasliševal razne osebe. Železniški nameščenci tekmujejo v skrbi za bolnika. Načelnik Osolin se je z družino umaknil iz celega stanovanja. Njegov pomočnik je sinoči odpotoval v Moskvo po oksigen.

General Lvov kapetanu Savickemu.

(Šifrirano)

3. novembra, 3.20.

Na ukaz načelnika generalnega štaba se morate stalno muditi v Astapovu. Pošljite generalnemu štabu poročilo o bolnikovem stanju.

Tolstega učenci s Kavkaza Tolstemu.

Majkop, 3. novembra, 4.18.

Pridi k nam, nudimo ti svojo hišo, delo, ljubezen.

Pathé frères Meyerju.

4. novembra, 11.19.

Fotografirajte postajo, pazite, da se bo videlo ime postaje spredaj. Fotografirajte družino, znane osebnosti kakor tudi vagon, v katerem prenočujejo

in pošljite vse skupaj po Lovceviču nam v Tulo.

Guverner princ Obolenski podguvernerju v Rjazanu.

Astapovo, 4. novembra, 11.35.

Prosim po razgovoru s škofom obvestila, če sme domači svečenik celebrirati Tedeum za ozdravljenje Tolstega. Včeraj so ga prosili, pa je odklonil. Svetujte, naj se odkloni pooblastilo.

Metropolit Antonij Tolstemu,

Petrograd, 4. novembra, 11.46.

Od prvega trenutka, ko ste pretomili s cerkvijo, sem brez prestanka molil in molim k Bogu, da bi Vas vrnil cerkvi. Morda Vas bo kmalu poklical pred svojo sodbo. Rotim Vas, da se v Vašem sedanjem stanju spravite s cerkvijo in ruskim narodom. Bog Vas blagoslovi in čuvaj!

(Te brzobjavke ni izročila Tolstega okolica naslovljencu.)

Grofica Natalija Tolsta Aleksandru Lvoviču Tolstemu.

Tula, 4. novembra, 5.05.

Delim z vsem srcem vašo bridko izjavo. Bodi verno prepričan, da je srečen v novem svetu, kamor ga je poklical Bog.

Rjazanski podguverner princu Obolenskiemu.

4. novembra, 11.13 zvečer.

Škof prepoveduje Tedeum za renegata, dokler ne pokaže pred domačim svečenikom kešanja. Metropolit je obvestil škofa, da so poslali starca Josifa iz samostana Optina v Astapovo, da svari Tolstega in opravi potrebne duhovne oficije tudi brez škofovega pooblastila.

Dopisnik »Ranega Utra« svojemu listu.

5. novembra, 5.10 pop.

Kino operaterji so danes ujeli zanimiv prizor: kako Sofija Andrejevna stopa s kolodvorskega nasipa proti mali hišici, kjer počiva Tolstoj, kako stoji ob oknu njegove sobe, potem kako po notranjem boju trka na okno sosedne sobe Aleksandre, kako prihaja ta iz hiše in kako sta prebili mati in hči pet minut druga z drugo.

Železniški ravnatelj je izdal naredbo, da smejo vlaki, kadar se bližajo Astapovu, le rahlo žvižgati,

Iguman Varsonazij Nikodemu, škofu v Rjazanu.

5. novembra, 11. zvečer.

Po navodilih Sv. Sinoda sem prispel v Astapovo z namenom, da bi spravil grofa s cerkvijo.

Dopisnik »Ruskih Vjedomosti« svojemu listu.

6. novembra, 10.55 zvečer.

Varsonazij je brzobjavil škofu v Kaslugi, da so bili vsi njegovi dosedanji poskusi, da bi prišel do bolnika, zaman, vendar pa upa, da bo končno dosegel svoj smoter. Ko je Tolstoj po težki srčni krizi prišel k sebi, se je ozrl po njih, ki so stali okoli njega in je dejal: »Ničevo je, skrbeti za posameznika, če trpi na milijone ljudi.«

Dopisnik »Peterburske Gazete« svojemu listu.

7. novembra, 1.55 zjutraj.

Ob eni trideset se je srčna kriza ponovila. Srce zelo oslabeło. Družina bdi pred vrati.

7. novembra, 2.20.

Razkroj blizu. Družina zbrana na dvorišču v ledenem dežju. Vsa postaja na nogah. Brzobjavljam vam sproti.

Dopisnik »Ruskega Slova« svojemu listu.

7. novembra 2.35.

Razkroj se nadaljuje. Množica, ki se gnefe okolu postajnega nasipa, pazi na sleherni gib za strašno majhnim oknom tam doli. Najmanjši znak nemira v sobi izziva krike groze.

Dopisnik »Utra Rosiji« svojemu listu.

7. novembra, 5.44.

Po drugi srčni krizi je stopila vsa družina, tudi Sofija Andrejevna, k bolnikovi postelji. Ni je spoznal. Nepretrgoma je ječal. Zdaj leži v globoki nezavesti. Srce popušča, žila bije čedalje šibkejše in rahlejšje. Močna doza morfija. Družina še upa.

Dopisnik »Ruskih Vjedomosti« svojemu listu.

7. novembra, 5.53.

Izdihnil.

Kapetan Savickij generalu Lvovu.

7. novembra, 5.55.

Tolstoj umrl.

General Lvov kapetanu Savickemu.

7. novembra, 6.

Ojačite progo Astapovo-Volovo.

Dopisnik »Ruskega Slova« svojemu listu.

7. novembra, 7.25.

Nekaj minut pred šesto uro je zapustil Ilja Lvovič hišo. Ko se je čez kratek čas vrnil in se približal vratom, so bila znotraj zaprta. Potrkal je na okno. Nič odgovora. V tem trenutku so bili pred hišo dopisniki »Ruskega Slova«, Orlov, Brio in Jablonov, dva pokrajinska žurnalista in dva bolniška strežnika. Čez tri minute je potrkal Ilja še enkrat na okno. Tedajci se je odprla lina na oknu in zaslišal se je glas Goldweiserja: »Umr! je.« Vsi so se od-

krili, nekdo je šibko kriknil, Orlov se je opotekel, morali so ga podpreti. Duri so se odprle in zaprle takoj za Iljo. Nekaj minut je vladal krog hiše globok molk. Zunaj na progi je zažvižgala lokomotiva tovornega vlaka. Onstran male hiše, teman madež, Astapovo spi v novemberskem blatu. Za oknom poleg vhoda zdihuje Osolin. Orožniški kapetan priteče brez sape, vpraša, če je res. Vsa postaja je v razburjenju. Ko izroči vaš dopisnik poročilo o smrti pri okencu, se telegrafisti začno tresti roke. Obrne se proti steni in pravi z stisnjenim glasom: »ne morem...«

= Newyorška panorama =

Znani potovalec in pisatelj Paul Morand je nedavno objavil pri Flammarionu knjigo z naslovom »New York«. Evo nekaj vrstic iz nje.

Kar ima New York nad vse lepega, zares edinstvenega, je njegova silovitost. Ta ga plemeniti, ga opravičuje, ob njej pozabiš na njegovo vsakdanjost. Kajti New York je vsakdanji; močnejši, bogatejši, novejši je ko karkoli, toda prostaški. Silovitost mesta je v njegovem ritmu. Videli smo mnogo spomenikov, videli poslikanih tipkaric in gospodov, ki žvečijo svojo smotko že na vse zgodaj, ali gledali smo jih posamič, na lahno. Vrnivši se v Evropo se spominjamo donebnic, a pozabljamo vznosa, ki jih je zgradil. Kakor hitro se izkrcaš v Broadwayu, napetem ko struna, se še sam pokoriš tresljajem in se jih več ne zavedaš. Vso njih blaznost sem pojmlil šele tedaj, ko sem uzrl mačko: za svojega bivanja sem srečal edino ta stvar, ki se ni premikal in je ohranil neokrnjeno svoje notranje življenje. Zapodil sem jo ko kes.

Družinskega življenja ni več. Odsotnost služinčadi, občinska prepoved imeti kuhinjo v stanovanju, prebivanje po hotelih so mu zadali poslednje udarce. Nikake nedorasle dece po ulicah. Z 18 mesece jo pošljejo v otroški vrtec. Ljudje se vsak čas selijo. Kadar jih po 6 mesecih zopet obiščeš, ni več ne tiru ne sledu o njih. Edine stalne naslove imajo banke. Kakor bivališče spreminjajo ljudje tudi poklic. Enako se presnavlja mesto. Gradbi se za 30 let. te stavbe brez preteklosti

nimajo niti nobene bodočnosti. Posamezni okraji predrugačijo svoje lice v enem samem obletju: »Na tedenski oddih odpotujem,« mi je rekla neka gospa, »in nazaj grede več ne spoznam svoje ceste.«

Pa hrana? Jé se vsak čas in nikoli. Opoldansko kosilo, ta latinski odmor v sredi dne, je neznano. Zrak je tako rezek, tako podoben višavskemu, srce vam tolče toli krepko, da tudi na spanje ne mislite. Človek je vinjen, zastrupljen, poln dozdevnega blaženstva, kakršno daje kola.¹ Postelj ni, temveč divani, blazine na vzmeti, ki se za dne skrijejo v pregraje. Noč je ugonobljena. Kako naj počivaš med to svetlobo, temi trzaji, tem utripanjem in plapolanjem? Še ako so prazne, ostanejo zaklenjene poslovnice razsvetljene do jutra. Videli smo restavrantne polne ob zori: ti ljudje bodo čez 4 ure že na opravkih. New York je mesto, ki nikdar ne obstane, se nikoli ne izpreže. Podzemeljske, počestne železnice drdrajo gori in doli vso noč, 24 ur na dan... Vse brzi. Veter piha s 150 km na uro in maje nebotičnike. Snežne vihere, letni viharji se zaganjajo kakor sunki pri rvanju s pestmi. Nihče ne hodi peš; iz žoltega avtotaksa skočiš v pisanega, iz vodoravnega rova v navpičnega; živiš od pogonov: telefon je samogibno orožje, s katerim v malo minutah obstreljaš cele okraje.

Ljudje se pehajo.

Pehajo se brez zle volje. Vse je radostno in vendar strašno. Luči in fanfare na

¹ Kostanju podoben sad smrdečega drevesa (Sterculia). O. pr.

Broadwayu nimajo namena prikrivati življenje, marveč ga podeseteriti. Zabave so nameščene poleg dela, kakor pri iskalcih zlata. Strašno se iztrošiš, omahneš, odneso te in igra se nadaljuje. Če si premlad, prestar, pretruden, živiš drugod; na otoku bivajo odrasli med seboj. V New Yorku nihče več ne stanuje za svoje razvedrilo. Tam ostaneš samo toliko, da zabogaš. Vsakdo dela čim več, a čim manj let. Po 40 letih prično najsrečnejši hoditi na ribji lov v Key West; po 50 letih odhajajo igrati golf v Cannes; s 60

so gosposki oblečeni. Mode napihujejo te milijone stanovništva, jih pridvigajo nalik testo, pospešujejo njih naravno vrenje. To je thrill (gostolevek), oduševljenje, kraljevsko razvnetje, potrebno vžičenje, zatem pa bolevanje in takojšnja pozaba. Varieté.

New York je preobložen z elektriko. Ponoči se slačite sredi isker, ki vam prasketajo na telo liki slezničasta golazen. Ako se zadeneš ob gumb na vratih, ob telefon, oplaznivši se ob preprogi, se sproži; modrikaste bliske imaš na koncu

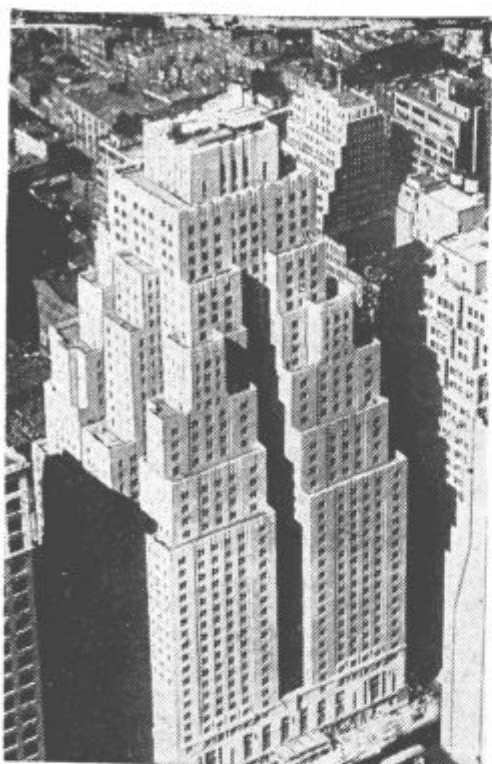

Okraj nebotičnikov v New Yorku

leti pokloniš Kolumbijski univerzi stadion, pitni dar bogu Uspeha, stanuješ pa v Fiesolah.

Gizda je za vse ista; to je napol gizda. Za pravo razkoš je treba iti nekaj časa gledat Evropo. Mode trajajo po teden dni. »Kje pa je ljudstvo?« je kliknil La Fayette, ko se je izkrcał z Batterie, »vsi

prstov. »Oddaleč vam podajam roko,« mi je pisal Claudel iz Washingtona, »vesel, da vam morem prihraniti pretres.« Osem milijonov telefonad na dan. Mr. Harri-man, kralj železnic, ima na domu sto govorilnic. Radijske postaje dolgih ali kratkih valov. New York je neprekinjena nevihta.

Najnovjši hotel v New Yorku s 45 nadstropji v obliki kubistične piramide

»Kaj pa se godi? Kateri duh omofice se je polastil mojega mirnega mesta? Se nam bo mar zmešalo?«

Neki Nizozemec to govori. Ne Stuyvesantova senca ob pogledu na Manhattan iz l. 1930, pač pa doktor Oks v Quinquendamu (Jules Verne) ...

New York para živce; nove muke na kolesu. V okolici kar mrgoli zavetišč, joginskih zavodov, kjer milijonarji kopljejo in zalivajo. New York žre ljudi, samo vlakna pušča od njih; potlej jih ubije.

»Ali jok! Če so te rastline, ti sadeži vidoma rasli, če je bilo vse to rastje velikansko, je pa na drugi strani hitro venelo. Zrak, ki so ga srebal, jih je naglo smodil in kmalu so umrli izčrpani, onemogli, požrti . . .«

Kaj je londonska pristuda — počasna, gibka, rahla — vpričo newyorške naveličbe in omrže, ki jo pobijajo s kokteli.² vpričo živčne pobitosti, ki tam preži na nas? Evropec se upira nekaj mesecev. Newyorčan jej uteče le s potovanjem. Rešitev je v begu. Zelezniške stanice so kakor cerkve novega verstva. Toliko izseljenskih sinov obide zopet pradedna

² Cock-tail, doslovno »petelinji rep«, pijača iz mnogoterih sestavin, razen vode. Op. prev.

Življenje na Wallstreetu

potreba po skitalstvu. Njih dopusti nali-kujejo ptičjim ali ribjim selitvam.

»Ko je zagrmel strahoten pok...«

To je konec doktorja Oksa; kakor mesto, ki ga je učenjak napolnil s kisi-kom, se bo li prenasičeni New York razletel nekoč? To pokončno mesto bo morda padlo vznak in predramili se bo-mo... Nobena stvar ne more razrušiti Pariza, nepotopljive ladje. Pariz biva v meni; bival bo Bogu na rovaš, kakor pa-

met. Zaradi tega ga včasih malo manj ljubim.... Nisem si pa vedno v svesti o tem čudovitem daru, kakršen je New York. Kaj ko bi bil zgolj sen, zgolj čude-žen poskus, novo utelešenje božanstva, kratkoživ prerod, veličastno čistilišče?

Ali se bodo atlantski valovi vrnili ter se razbijali ob teh rdečih skalah, ki so bile New York in ki ne bodo več, kadar ne bo nobena stvar več kalila tišine sveta, za trenutek razburkanega? D. A.

Ivan Vrhovnik

Ne Josip Jurčič, ampak Martin Bavdek

»Slovenski Narod« (23. januarja 1930, št. 30) je priobčil pod naslovom »Neznan portret Josipa Jurčiča« vest, da si je kon-sorcij »Jutra« nabavil Jurčičev portret, ki »je bil last pisateljve prijateljice Helene Bavdkove, po njeni smrti pa je po nezna-nih potih zašel v staro kramo na Gallusovo nabrežje v roke g. Goloba, ki je takoj spoz-nal Jurčiča«. Sklicujoč se na izjave pisate-ljevih znancev, njegovega 86 letnega brata in naknadno na g. Cerarja — v članku »Da-nilo in Jurčičev portret« (»Slovenski Na-rod« 25. januarja 1930, št. 20) — naglaša člankar, da »o identičnosti portreta ne mo-re biti dvoma.«

Ali dvom je upravičen, ako se uvažuje izjava ministra g. Ivana Hribarja, ki se živo spominja potez Jurčičevega obraza, saj je bil njegov nerazdružni prijatelj (I. Hribar, Moji spomini, I, 81) in ž njim skoraj vsak dan skupaj. Ko je namreč zagledal portret, je dejal: »To ni Jurčič! Rdečega telovnika ni nikdar nosil in sploh ničesar, kar bi vzbujalo pozornost.«

Da to ni Jurčič, nas uveri primerjanje portreta z njegovo fotografijo, po kateri je Hribarjev »Slovan« l. 1884. prvi predočil Slovencem Jurčiča. Omenjeni portret je označen z letnico 1874 (»Slov. Nar.« št. 20) in predstavlja okrog 20 letnega mladeniča. Jurčičeva fotografija je pa iz l. 1878, torej komaj štiri leta mlajša, na njej je naslikan Jurčič, ko je bil že v moški dobi 34 let. Vprašam: Ali se je mogel Jurčič tako spre-meniti v štirih letih, ker med portretom in fotografijo se težko zasledi kakšna podobnost?

Najvažnejši prigovor proti identiteti por-treta je njegov izvor. Z ugotovitvijo, da je bila ta slika last Helene Bavdkove (»Slov. Nar.« št. 18), je izpodbita trditev, da por-tret predstavlja Jurčiča. Pokojnica je bila velika častilka Josipa Jurčiča, ki je zahajal k Bavdkovim v družbi Frana Levstika in dr. Po njegovi smrti je radodarno podpirala Jurčičeve sorodnike in vsa leta zaljšala s cveticami njegov prerani grob. Da je ni več, se je videlo prvokrat lani o vseh sve-tih, ko je bila Jurčičeva gomila zapuščena,

V stanovanju Helene Bavdkove je visela na steni nad predalnikom v ličnem okvirju fotografija z Jurčičevim podpisom, ki ga je bil na Helenino željo spretno kopiral msgr. Tomo Zupan. V veliki časti je imela to fotografijo, saj ji jo je podaril Jurčič sam. Po njej je dala napraviti na korist šentpeterske podružnice CMD razglednico z Jurčičevo glavo in njegovo rojstno hišo ter zgoraj z znanim rekom iz Tugomera: »Trd bodi...« Jurčičeva podoba je napravljena po omenjeni fotografiji. Ob trideset-letnici smrti (1911) je izšla na Helenine stroške isti družbi v prid druga Jurčičeva razglednica v barvotisku. Ta razglednica je delo g. prof. M. Kambiča, izvršil jo je bil par let prej kot novomeški gimnazijec. Predstavlja pa v sredini pisateljevo glavo. Ob straneh dva prizora iz »Desetega brata« in spodaj Jurčičevo rojstno hišo. Pri tej razglednici je Jurčičeva glava posneta po znani sliki z originalnih Bonačevih platnic k prvi izdaji Jurčičevih zbranih spisov. Ako bi bila imela Helena razen fotografije res še kak Jurčičev portret, bi ga bila gotovo dala v porabo vsaj za eno vrsto razglednic. In ko se je »Slovenski ilustrovani tednik« l. 1911, št. 12, spominjal zgoraj omenjene 30 letnice in je poleg Jurčičeve, po foto-grafiji narejene slike in njegove rojstne hiše objavil tudi dve sliki Helene Bavdko-ve, bi bila Helena Bavdkova zopet ponudila Jurčičev portret, če bi ga bila le imela, ne pa fotografije.

Portret, ki ga je nedavno prenovila večša roka g. Strnena in bi ga rada Narodna tiskarna obesila nad Jurčičev pult, je krasil prej stanovanjsko sobo Helene Bavdkove. Ko sem jo podpisani vprašal, kdo je to, mi je odgovorila: »To so moj ata!« Ena-ko pojasnilo so prejeli od nje tudi dru-gi, n. pr. višji svetnik g. Jernej Kilar, ki je bil Helenin instruktor, gđc. Mica Kepa in ga. Ana Letnar, ki se dobro spominja, da ji je rekla Helena: »To so pa moj ata, ko so bili mladi.«

Kronska priča v tem oziru pa ostane Jur-čičev nečak in soprog Helenine sorodnice, g. Fran Hočevar, šolski upravitelj v Ko-

čevfu, ki mi v svojem dopisu od 9. apr. 1930 odgovarja tole: »... da mi je slika, katero opisujete, in ki jo je opisal tudi »Slov. Narod« popolnoma neznan. Če bi tako sliko posedovala blagopokojna gdčna. Bavdeko-va, bi zanjo prav gotovo vedel tudi jaz ali pa moja žena... Večje ovalne slike se sploh ne spominjam; imela je srednjš ovalno sliko pokojnega očeta, katerega je, če se prav spominjam, slikal pokojni prof. Franke... Kar se pa tiče poročila v »Slov. Narod«, da je iz slike njegov brat takoj spoznal »Jožka«, moram pripomniti to, da je brat čez 80 let star, že napol slep, in bo seveda za vsako sliko, ki bi se mu pokazala, češ da je »Jožkova«, pritrčil za gotovo, da je njegova... Kadar pridem prvič sedaj v Ljubljano, bom toliko predrzen, da si bom to sliko ogledal...«

Helenin oče Martin Bavdek, posestnik in trgovec z vinom, je bil rojen na Grosupljem. L. 1869. se je preselil v Udmat na Zaloško cesto, kjer si je sezidal hišo. Da je bil ugleden veljak, priča njegova izvolitev za moščanskega župana. Izredno narodno zavednost je pokazal l. 1893., ko je pozdravil cesarja Frana Josipa v slovenščini, tako tudi Helena. Zaradi tega izmed okoliških županov on edini ni bil povabljen na cesarjev obed. Neustrašeni narodnjak, ki je vzgojil enako narodno, v življenju in po smrti dobrodelno hčer, je pač zaslužil, da smo mu rešili njegovo sliko, obenem pa obvarovali spomin Josipa Jurčiča v njegovi pravi podobi. Iz dejstva, da je Martin Bavdek umrl 23. maja 1885 v starosti 56 let, se da izvesti še marsikateri dokaz, da slika ne more predstavljati me-

ščanskega Jurčiča, ampak edino le mladega ljubljanskega okoličana v rdečem telovniku iz dobe okrog leta 1848. Kakšen pa je bil Jurčič v svojih mladeniških letih, nam kaže pričujoča slika iz študijskih let na Dunaju.

Fotografijo nam je rešil pokojni Fran Levic in je danes v posesti g. dr. Janka Šlebingerja.

Življenje jegulj

Vsakdo ve, da nekatere ribe, zlasti losos in neke vrste sled (*clupea alosa*) potujeta iz morja v sladke vode, kjer se samice drestijo. Ob teh selitvah pa dosega višek jegulja, kakor ugotavlja dr. Schmidt, slavni danski naravoslovec. Francoski profesor Jaubin mu je posvetil odlično študijo, iz katere posnemamo nekaj vrstic.

Proti starosti 7 let, po enoletni nadmerni hrani, ki jim je dala več moči, jegulje jeseni zapuščajo reke in jezera, da pridejo v veletok in naposled v ocean, kamor dospo v spremstvu svojih samcev po 5 ali 6 mesecih, in sicer okoli 6000 km daleč na kraj, kjer se vedno in vselej drestijo: na jugu Bermudskega otočja, proti skrajnemu zapadu Sargaskega morja. Ta kraj drstitve jim služi tudi za grobnico, ker po leženju jajčec poginejo. Vsaka samica jih znese okoli milijona. Kaj pa se zgodi z njimi? G. Joubin nam

pove: Po nekaj dneh se izležejo iz njih ličinke, ki v treh letih dosežejo 11 cm dolžine in ki se jim pravi »leptocefali« (gologlavci). Ti odrinejo iz svojega rodišča nazaj po isti poti, koder so prišli njih roditelji iz Evrope. Tedaj se te prozorne in ploščate živalce preobrazijo, telo jim postane kačasto, staničje dobi barvo, že sličijo ogorcem. Dospevši v vlakih do rečnega ustja, se razpolove: bodoči samci se zbero ter ostanejo pri izlivih; drugi leptocefali ali golotrbc, namenjeni postati samice, jo mahnejo navzgor po rekah, potokih, v jezera. Sedaj je treba tem in onim samo rasti in se razvijati, štiri leta ali pet pozneje pa se začne znova starodedno kroženje.

S 30 letnimi naporednimi raziskavami je dr. Schmidt naposled razbistril tako pereče vprašanje, zakaj ni najti jajčec pri jeguljah, ki živijo v sladkih vodah.

Frigid

Petdeset par

Gospod Jeraj je ležal že sedmi dan, zmerom od jutra do noči in spet do dne, in polagoma je postajal že vsega sit. Okrog sedme zjutraj je žena vselej stopila v sobo in mu vrgla »Jutro« proti vzglavju, on se je zdrnil iz svoje dobre, bolešno lenobne, dremave oмотice in brez besede segel po n'em, ga prevrgel v rokah, okrenil dnevne vesti proti luči prvega dne, ki je skozi okni padala v sobo, in začital v poročilo o napredovanjih. In vselej spet ni bilo nič. Odvrigel je list, kar tako je zazeval v strop, pretegnil se je malo in si pomel oči. Jaz ne vem, ali bo ali ne bo, si je tiho mislil, kaj so me morda nalagali, hudiči? Potem je spet segel in začel iskati po inseratih, pogledal v roman in videl, da se začinja že XXIII. poglavje — to bo pa dolga stvar, si je mislil — pogledal naposled še na prvo stran, politične vesti, pa se mu ni dalo čitati. Hudič naj vzame vse skupaj, si je mislil, se prevahil z boka na bok, pa spet na hrbet, zgrabil blazino pod glavo — bila je vsa vroča od večnega ležanja — in jo obrnil. Delj ležim, bolj sem bolan, si je mislil, jaz ne vem, kako je to. In je ležal dalje.

Proti deseti uri se je spet zdrnil. Skozi okno je videl prvo nadstropje rumene hiše onkraj ceste, mlada zgornja gospa je pospravljala, zdaj pa zdaj se je njena podoba vzravnala iz mraka za oknom in se spet potopila nazaj. Koliko bo že kaj ura, si je tiho mislil, pa se mu ni dalo, da bi zaklical v kuhinjo in vprašal. Po cesti mimo so hodili ljudje, ženske s trga, mlekarice, otroci, prihajali so, se mimo okna menili svoje stvari in odhajali dalje. Gospod Jeraj je ležal in tako dobro mu je bilo v duši in v telesu, samo v grlu ga je še malo bolelo in pa v križu od teh sedmih dni — pa to ni bilo nič, to je bilo samo toliko, da je človek lahko občutil, kako neznansko lepo je živeti. In ko so ljudje tako hodili mimo in so se njih koraki in glasovi zmerom spet zgubljali v nič, kakor da jih veter jemlje, mu je iz dna srca nenadoma vstal občutek, da bo približno takole nekoč umrl tudi on, in na vsem lepem so se mu zameglile oči. »Ana!« je zaklical proti kuhinji. »Ana!«

V kuhinji, onkraj rjavih, starih, že skoraj trhljih vrat, je gospa Ana sedela

pri šivalnem stroju in robila pol ducata novih brisač — nazadnje so le prišli do njih, zadnje tedne se človek že ni imel več kam obrisati. Hitela je, zdaj pa zdaj je pogledala na okroglo, krožnikasto uro, ki ji je tiktakala na steni za hrbtom — nekatere ure, ki visijo po takihle mestnih in napol mestnih kuhinjah, pa že tako dobro, tako domače tiktakajo, da pogosto človeku naravnost pomagajo, da še vzdrži — mudilo se ji je, ves čas ji je že hodilo na misel, da mora pristaviti za kosilo — bila je pač ena tistih majhnih, bornih gospa, kakršnim skoraj vse življenje samo voda v grlo teče. Ah, sitnost sitna, je zamrmrala polglasno, ko je začula možev klic, potuhnila se je, zavrtela stroj in se zavila v pesem njegovega drdranja.

»Ana!« je v sobi kričal mož. — Nekaj tako lepega so imena na hudeh — da, dokler je človek mlad, mu je lahko dobro, niemu je zmerom vsega dovolj; naj bo še tako sam, še tako brez vsega — vsaj kako majhno ime bo zmerom imel, da si ga bo lahko v obupu klical na ustne. Gospod Jeraj v njenega imena skoraj ni več znal lepo izgovoriti — ah, da, on se je pač privadil polagoma, da je klical Ano samo še, kadar je bil bolan ali kadar mu je pri ovratniku nagajal gumb. »Ana!«

»Kaj pa je?« se je nazadnje oglasila, ne da bi odprla vrat ali da bi vsaj odjekovala s strojem.

»Jaz ti bom že dal.« je lagodno, pomirjeno govoril s svoje postelje gospod Jeraj, »saj mi bo Bog dal, da bom kdaj še zdrav, le čakaj. Ali je že šel kdo v lekarno?«

»V lekarno?« je izza zaprtih vrat vprašala gospa Ana. »Saj vendar veš, da so otroci v šoli, jaz se pa tudi ne morem utrgati v mesto.«

Gospod Jeraj se je na rahlo razburil — o, ti moj ljubi Bog, takole so vsi pozabljali nanj, ležal je tam brez upa in brez moči, bil je pač bolan. Vzpel se je v postelji in je zbral svoj glas. »Lej, takale si, ti si pa tudi čisto brez srca.« je napol jokaje kričal proti vratom, »človek bi lahko poginil vpričo tebe, pa ne bi zganila z mezinem. Ampak saj bom še kdaj zdrav, saj se bova še pomenila

o vsem, le čakaj, babca. Ali mi ne greš precej v lekarno, ali mi ne greš, kaj?»

Gospa je zagnala brisače v kot, zaropotala s stolom, stopila par moških korakov po kuhinji, pogledala v številnik — da, in ogenj je tudi pošel. Takole je bilo vse narobe in ves dan in vso noč v postelji mož in jadtikuje in kriči — ah, moj Bog, ali se res nikoli ne bo preložil ta križ? Kaj pa še, prav zdajle mu bo na vrat na nos letala v lekarno, kaj mu ne pride na misel. Kar takoj, če če.

»Ali si že šla?» je čez čas z žalostno, obupano mehko vprašal gospod Jeraj. »Kaj res še nisi šla? Kaj ti res niti pred Bogom ni prav nič do tega, da si mojo smrt koplješ na dušo? Ana!«

»Saj bi šla,« je napol premagana odvrnila gospa Ana, »potem pa spet kosila ne bo o pravem času, pa bo spet ogenj v strelhi. In še za tramvaj nimam.«

»Ah, kaj, če kosila ne bo — bolnik je prvi,« je dejal gospod Jeraj. »Za tramvaj pa še moraš imeti, saj sem ti šele včeraj ali kdaj dal desetak. Tako hitro pa menda vendar ne gre.«

»No, če ti rečem, da nimam,« je odgovorila gospa Ana, odprla vrata in stopila na prag. »Če mi vsaj za tramvaj daš, pa grem, da bo že mir.«

Gospod Jeraj se je sklonil s postelje in se ogledal po sobi, po vseh teh napol gosposkih, napol beraških rečeh, sredi katerih je živel. Malomarno prevrnjene so njegove hlače visele čez stol — kakor pač imajo bolniki navado, da zmečejo s sebe svoje reči. »Tamle pogledaj, jaz mislim, da mora biti v žepu še nekaj drobiža.«

Gospa Ana je prišla bliže, vzela hlače v roke in potipala v žepe — bila je vajena takole iskati, pogosto je na tilhem hodila v te žepe, kadar ni imela za peka in za solato. »Saj ni nič,« je rekla in iskala še kar naprej, »saj nimaš nič.«

»Kaj da res ni nič? Ah, da, saj sem res včeraj poslal po cigarete, saj res. Pa saj imaš gotovo še sama kaj, le kar lepo praznaj.«

Gospod Jeraj je bil pač na vse pripravljen, ne, njega ni moglo potreti kako neznano razočaranje. Bil je uradnik, dobro, stalno, državno službo je imel, nekje je bila pisarna in miza s predali v nji, zraven stol in mehka blazina na njem — nekje je bil prostor, v katerem je delal, živel in kraljeval, in zdaj ga je čakal ta prostor in mu je bilo morda dolgčas po njem. To je res, živel se je samo tako, tako — toda človek ima

tudi svojo avtoriteto in svoje nače, na saj ni nikoli tako, da bi človek ne mogel naprej.

Gospa Ana si je počasi naredila plašč in klobuk, vzela je torbico v roke in začela brskati po nji. Nekaj bi vendar še moralo biti nekje, si je mislila in pretresala vso to drobno, pisano šaro, ki jo je vse življenje nosila s seboj. In sredi vseh teh reči, sredi gumbov, koncev sukanca in svile, šivanik in dveh, treh napol umazanih robcev, ki jih je po navadi nosila s seboj, je nazadnje odkrila dinar, en sam zadnji, pozabljeni, skoraj zgubljeni dinar.

»Saj res,« je vzdihnila, »glej no — kaj imaš vsaj petdeset par?«

»Nimam,« je odvrnil gospod Jeraj, »če nisi ničesar našla, potem mi lahko verjameš, da nimam.«

In tako je gospa Ana vzela recept s kredence in je šla. In komaj je prve hiše domače ulice pustila za seboj, je bila naenkrat vsa hude volje na vse. Saj je vendar vse skupaj brez smisla, si je mislila, pogledali bodo recept in ji bodo vrgli zavojček nekakšnega božjega čaja, on pa je bil navsezadnje vendarle nekaj bolan in bo še ležal doma in jadtikoval bog ve do kdaj. Da, da, vse te bolniške blagajne in vse te stvari, ki so menda za to na svetu, da bi bilo lažje ljudem — saj človeku ničjer ničesar ne daje, s čimer bi se dalo živeti.

★

In ko se je čez dobro uro vrnila, je spal. Tiho, rahlo je dihal — človek je pač najbolj dober, kadar spi. Saj je tudi hudič ubog, si je mislila s tisto dobrotno okrutnostjo, kakor jo poznajo takele majhne gospe iz predmestja, in je stopila v kuhinjo, da zakuri.

Guglielmo Ferrero

Tretji spol

II

Guglielmo Ferrero

Ako smo doslej premišljevali o premembah, ki jih povzroča med ženskim svetom tolika množina neomoženih žensk, si moramo sedaj pojasniti vpliv, ki ga imajo na družbo v njeni celoti. Zatiranje ljubezni in materinskega čustva moti in premika tako rekoč popolnoma ves sistem ženskega mišljenja in čuvstvovanja in prav ta deloma abnormalna prememba duševnega delovanja neomožene ženske je tisto, kar najbolj vpliva na družbo.

Druga psihološka znamenitost angleške družbe je večinoma vsekakor pretirano spoštovanje živalskega življenja, izvirajoče iz moralnega vpliva »spinsters«; kaka slast je pač biti pes ali mačka v premožni angleški rodbini! Anglija je objubljena dežela živali; psi, mačke, konji in opice so tam pod varstvom zakonov, običajev in cele armade moških in žensk. Telo živali branijo z isto vne- mo pred udarci surovih vozačev kakor pred raztelesujočim nožem fiziologa, ki

išče po njih drobu skrivnosti človeškega zdravja. Vivisektor je celo ena izmed razvpitih oseb angleške družbe; on uživa isto zlohotno nezaupanje, kakor nekda, v srednjem veku, alkimist. Treba mu je posebnega oblastvenega dovoljenja, da otvori vivisekcijski kabinet, in da ga dobi, izpostavljen je napadom in protestom vnetih prijateljev živali. Da se reši koža kakega psa, se ne ustrašijo napadov na najodličnejše zastopnike vede. Sam sem videl sloveče Pasteurjevo ime na številnih lepakih, obloženo s sramotivami, ker so hoteli v Chleseji ustanoviti zavod za cepljenje zoper pasjo steklino. Za pse je Anglija idealna dežela svobode, kajti tam niso podvrženi suženjstvu nagobčnika. Pred nekaj leti so poskusili zvezati svobodni pasji gobec, toda agitacija je prisilila voditelje tega gibanja, da so odnehali. Človek se mora čuvati, posebno po londonskih ulicah, da ne pretepa živali. Takoj ti je na mestu kak »policeman« ali član društva za varstvo živali, ki te bo ovadil ter ti preskrbel globo dvajset do trideset šilingov in brumen sodnikov opomin. Na Angleškem je, z eno besedo, boljše biti pes ali mačka nego siromak; socialni položaj domače živali je brez primere boljši od položaja nesrečnega, zaničevanim poklicom pripadajočega delavca.

Ta bolesta slabočutnost v drugem oziru tako resnega in tako pozitivnega naroda je posledica vpliva »spinsters« in njihovega abnormalnega duševnega razpoloženja. Neomožene ženske splošno izredno ljubijo živali, ker s tem deloma zadoščajo svojim prirodnim materinskim čuvstvom. Pes ali mačka, posebno pa pes, ki je po vsem svetu ljubljenec žensk, nadomestuje »spinsters« dete, kajti ženska ima potrebo ljubiti in čuvati slaba bitja. To se kaže celo pri divjih narodih. V Tasmaniji na primer, kjer je bil detomor stalen običaj in skoro socialna dolžnost, so se ženske, katerim so vzeli otroke, tolažile z rejo mladih psov. Neomožena ženska, ki ima skrbi, ako njen pes zjutraj ni jedel, in ki pošlje po živinozdravnika, ako se njen ljubljenec klavrno drži, sledi istemu duševnemu nagonu. Anormalne socialne razmere so mogle podreti v njej fizični zakon nje- nega spola, toda najmočnejše potrebe

njenega duha ostanejo iste, zadrževane, zavedene na napačna pota, izprijene, a kljub vsem zaprekam naravnost ali po ovinkih hlepeče po zadoščanju. V ženski uničiš lahko vse, kar hočeš; matere pa ne moreš uničiti; materinsko čuvstvo si vedno pridobi veljavo na vzvišen ali pa smešen način, v najčudnejših izjavah v prid rodu in v najnesmiselnejši slabotnosti za pse in mačke. Vzemimo samo, da ima kaka družba neštevilne legijone neoplojenih žensk, kakor je svetnikov v nebesih, in kmalu bomo videli, da prično malikovalski častiti žival: vsem agitacijam v prid živalim bodo na čelu one, podžigajoče mlačne in plahe občutljivce; vsak hip svojega življenja bodo z govori, zgledom in z vsem svojim ravnanjem delale propagando za ljubeznivo čaščenje živali. O velikih in malih prilikah se bodo vedle ali nevedle vedno potegovale za žival. Sicer pa je bila zmaga v Angliji tem lažja, ker je Angležem kakor vsem narodom germanskega debla, prirojen idealizem in noblesa, ki jih dela dovzetne za vsako čuvstveno propagando. Ta idealizem in ta noblesa pa se le prepogosto izgubljata v surovem tepežu boja za življenje, ter se umikata egoizmu in brutalnosti; tam pa tam pa se jima vendar posreči uveljavljenje na ta ali drugi način, bodisi v kakem dičnem idealistu kot je Shelley, ki se skoro zdi nekaka posebnost, bodisi v javni agitaciji za sentimentalni namen, kar je mogoče samo na Angleškem. Tako v Afriki koljejo divjake, na Angleškem pa ščitijo pse.

Druga moralna posebnost Anglije, katere ne bi mogli razlagati brez »spinsters«, je čudno pretirana krepostnost (pruderie) angleške družbe.

Kakor znano, v nobeni družbi spolna sramežljivost ni tako velika kakor v Angliji. Prepovedano je vsako namigovalje na spolno življenje, bodisi v knjigah, bodisi v govoru; celo nekatere čisto nedolžne besede, kakor »nag« in »nagota« bi utegnile pohujševati v gotovih okolnostih. Tega načela spodobnosti se drže tako trdno, da včasih spravlja v zadrego celo učenjake in može vede, kadar so primorani, dotakniti se kake kočljive stvari. Herbert Spencer, na primer, se je čutil primoranega prositi čitatelja odpuščanja, ker govori v svoji »Sociologiji« o phallotomiji ali o obrezovanju. Prvi angleški založnik Zole je bil obtožen in obsojen zaradi žaljenja javne spodobnosti in povesti Armanda Sylvestrea in Catulle Mendèsa bi ne našle nobenega

časopisa, ki bi jih sprejel. Sicer pa ve vsak, kdor je spoznal Angleže, da se je v razgovoru z njimi le težko dotakniti nekaterih stvari, tudi v odsotnosti dam.

Prav gotovo je ta priderija izrodek jako zamotanih psiholoških in socialnih vzrokov; tudi puritanska tradicija je vplivala na to. Nedvomno pa je, da je deloma tega vzrok vpliv »spinsters«. Pri sotsnost starejše gospodične je mnogo hujša zapreka nego prisotnost mlade deklice, če pridejo v razgovor take stvari; vpricho mlade deklice se še lahko govori precej svobodno, ker se predpolaga, da še ničesar ne ve, a tako predpolaganje postane absurdno, če je prisotna častita petdesetletna matrona. Ako hočeta dve osebi med sabo govoriti o ljubezni, ne da bi zardeli, jo morata poznati obe ali pa nobena (zakonski ljudje ali mlade deklice med sabo se prav nič ali pa le malo silijo). Med osebo, ki pozna ljubezen, in med osebo, ki nič ne ve o njej, se kmalu pokaže sramežljivost. Razen tega se kažejo moški po nagnjenju, ki je skoro prirojeno vsakemu, kakor bi zaničevali to, česar niso mogli doseči; mož, ki je ostal nepoznan, se kaže kakor bi zaničeval slavo; siromak pravi, da bi ne vedel kaj početi z Rotschildovimi milijoni. Prav tako se ženski, ki ni spoznala ljubezni, instinktivno studi ljubezen. Zato protestira proti knjigam, razgovorom, nazorom in običajem, pripisujočim preveliko pomembo življenskemu elementu, od katerega je bila izključena. Prav gotovo bi se ta vpliv, ako bi neomožena ženske ne bile tako številne, niti ne opažal; ker pa jih je na legijone, potem lahko postane boleštna pretirana krepostnost »spinsters« skrajno strogo socialno načelo.

Doslej smo razmotrivali samo slabo stran tega problema. »Spinster« zanaša vse, kar je nenaravnega, narejenega v čuvstvo, ideje in navade družbe. Sedaj pa se moramo ozreti na dobro stran, na usluge, ki jih neomožena ženska opravlja družbi, ki jo izključuje od največjega veselja resničnega življenja.

Znano je, da je Anglija dežela, kjer so človekoljubna podjetja najbolj razvita. Čuditi se moramo raznoličnosti oblik, obsegu in popolnosti organizacije ter bogastvu, s katerim razpolagajo. To je tem čudovitejše, ker delavna človekoljubnost na Angleškem nima na razpolago silnih pomožnih moči vere, kakor na Francoskem in v Italiji. Angleška cerkev nima ničesar, kar bi se moglo primerjati s ču-

dovtim izvrševanjem ljubezni do bližnjega, kakršno nahajamo v katoliški cerkvi. Disidentne cerkve so prešteviline in premajhne, da bi bile mogle ustvariti take ogromne organizacije.

Da se je ljubezen do bližnjega na Angleškem vendarle tako zelo razvila, je zasluga »misses«, »spinsters«, neomoženih žensk višjih razredov. Pri vseh teh napravah se vidi, da so »misses«, starejše gospodične, njih duša in opora: večkrat so dale idejo za ustanovitev in jo izvršile. Skoro vedno vodijo podjetje, preskrbujejo denar in v resnici prevzemajo delo moških, ki imajo mnogo preveč poslov, da bi se bavili s takimi stvarmi. Prav tako se neomožene ženske udeležujejo vseh agitacij v prid kakega nesrečnega razreda. Dobite jih v vseh sentimentalnih križarskih vojnah za odpravljanje suženjstva v naselbinah in za preosnovo umobolnic, vedno žareče, neutrudljive, vesele, da morejo delovati za blagor nesrečnikov, resničnih in takih, ki le hočejo biti nesrečni. Včasih se kažejo v podobi don Quijota, včasih pa tudi v podobi velikih svetnikov, toda vedno simpatične, vredne občudovanja in spoštovanja. Čuden je zaključek, ki izhaja iz tega: dandanes vidimo, kako se sam od sebe in brez vpliva verskih idej razvija celibat, ki so ga doslej imeli za monopol verstva. Na Angleškem je polno nun, ki brez objube, živeče sredi družbe, vrše prav tista psihološka in socialna dela kot »soeurs de Marie auxiliatrices« ali »petites soeurs des pauvres«. Socialni pomen tega dejstva je velik. Moderna družba potrebuje številne čete bolniških strežnikov. V zadnjem času je bilo mnogo prepiranja o ljubezni do bližnjega in njenih učinkih; dokazovali so, da se splošno izvršuje precej nespametno in da čisto vzgaja nov rod slabotnežev. Vse to je popolnoma resnično, a vse to ne dokazuje ničesar, kajti ljubezen do bližnjega, naj se kaže še tako nespametno, je ob sedanjih razmerah organska potreba v družbi, ki dan za dnevom zahteva preveč žrtev, da bi jih vse izročili bedi in obupu. Ko bi ljubezen do bližnjega hipoma izgnila s sveta, bi se morda človeštvo kot biološko pleme povzdignilo, toda oslabela bi družba kot taka, kajti iz vseh teh bolezni, ki bi bile brez tešila, bi prej ali slej postale razdejavajoče sile. Zato potrebuje družba gotovo število bolniških strežnikov. Za izpolnjevanje tega poklica je v človeški naravi močna sila, usmiljenost ženske, potreba, čuvati in podpirati slabotnike. Ta sila izvira iz materinskega

čuvstva. Če je ženska mati, ustreza temu nagonu po podpiranju slabotnikov dovoljno na lastnih otrokih. Ako se hoče torej ženska žrtvovati nesrečnikom, ne sme imeti otroka. Da se ženska izpremeni v strežnico v naših socialnih boleznih, se mora v njej zatreti materinsko čuvstvo in obuditi dolžnost ljubezenske odpovedi. Težka naloga, katero je v nekaterih zapadnih deželah doslej prevzela katoliška cerkev. To je morda največja usluga, ki jo je krščanstvo storilo človeštvu. Izkoriščajoč dejanska mistična nagnjenja, socialno bedo in prevarane ljubezenske nade v velikem številu mladih deklic, je našlo sredstvo za organizacijo nun, ki so se odrekle ljubezni in materinstvu ter prevzele vlogo usmiljenk ob bolniški postelji trpečega človeštva. Krščanstvo je dalo na ta način svetu čudovite organizacije dobredelnih devic. Katoliška cerkev, ki je od vseh krščanskih cerkev najboljše izvedla praktično stran svoje organizacije, je dobila s tem moč, da se je kljub svojim številnim in ponovnim porazom na političnem polju obdržala kot ena izmed velikih moralnih oblasti.

Na Angleškem vsega tega ni. Sila je nepotrebnost in ni več verskega novačenja in vojaške discipline. Človekoljubni celibat žensk se snuje sam ob sebi, brez napora. Ni treba zaobljube čistosti, ni treba nikakega samostanskega življenja, da se po dobredelnosti hlepečih angleški »spinster« vname sleherna želja po materinskem veselju. Družba ji to kratkotalo odreka in nezmožnost je v tem, kakor tudi v vseh drugih primerih, večja zapreka nego vse pretnje in obljube. Ker je prvi pogoj socialne ljubezni do bližnjega zatrtje materinskega čuvstva, lahko žive te vestalke in dobrovoljne nune v družbi, občujejo z moškimi in ženskami, ne da bi iskale zavetja za samostanskimi zidovi. Zveste ostanejo svoji misiji in tvorile bodo posvetno posestrimstvo, kakršnega zgodovina po moji sodbi dosihdob še ne more pokazati. Brez moralne sile, brez stroge organizacije, ne da bi se kaka duša strla pod železno disciplino, se organizuje človekoljubni celibat sredi angleške družbe.

Tako opažamo enega najčudovitejših pojavov socialnega življenja: način, kako včasih družba nevede pride do tega, da lastne bolezni izrabi v svoj prid. Ta silni ženski celibat je vsekakor skrajno bolesten pojav, toda angleška družba je dobila iz njega organizacijo ljubezni do bližnjega: najsvobodnejšo, izmed vseh najmanj zavisno in zato najčudovitejšo.

A. O'Hare Cormick

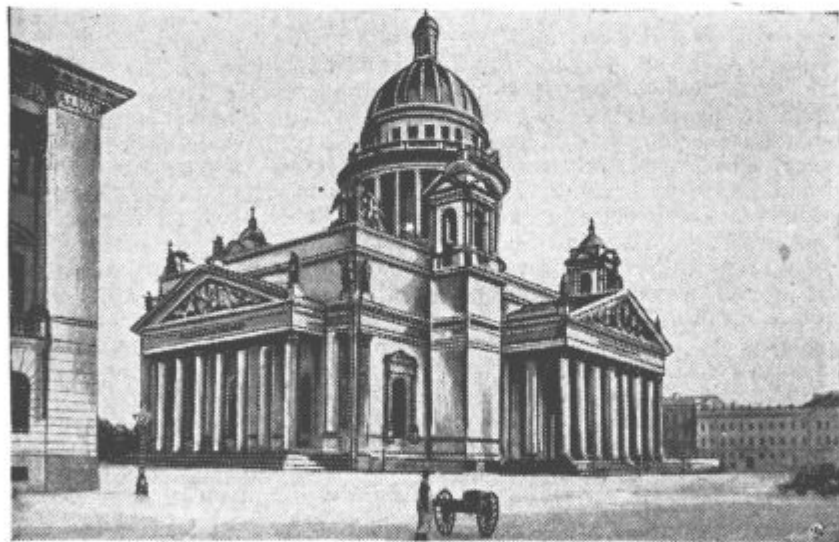
Mesto duhov

Ljeningrad, prestolnica stare Rusije

Usoda Ljeningrada je v tem, da bo ostal vedno Petrograd! Moskva je živa in pristno ruska, Petrograd je bil vse kaj drugega kakor ruski. Danes pa je mrtvo mesto in kar je ostalo od nekdanjega Petrograda je samo pranaseljenost duhov — duhov vladajočega razreda, ki je bil temeljitejše izgnan iz domovine kakor katerikoli družabni razred v kakšni revoluciji, odkar pomni zgodovina.

Peter Veliki je hotel imeti svoje »okno na zapad«. Čeprav je bilo zgrajeno na šlahih močvirjih in, kakor pravijo Rusi, na mrtvaških kosteh, zakaj v močvir-

rodbino od mračne stepe, kjer ni vetrov slane vode niti kakršnihkolj evropskih dojmov. To je tudi dalo povod za zgradbo največje admiralske palače na svetu, brodovje pa je ostalo eno najmeznatnejših pod solncem. Tri tisoč čevljev dolgo pročelje mornariškega ministrstva zaključuje Nevski prospekt, na njegovi jamborasti konici pa je kazala zlata kompasna igla še vedno v napačno smer. Arhivj tega ministrstva so nabiti z mornariškimi načrti in proračuni — njih realni uspeh pa je bila mornarica v miniaturo.

Katedrala sv. Izaka v Ljeningradu, ena najlepših cerkva v Evropi

natem ozemlju se je mnogim utrnila luč življenja, Peter Veliki je hotel tako in tako se je moralo zgoditi. Zgradil pa ni ruskega mesta, ampak po zapadnem vzoru, kozmopolitsko mesto, najmodernejšo in najprostranejšo v vsej Evropi. S svojimi širokimi ulicami, avenijami in prospekti, s klasičnimi pročelji in ponosnimi stavbami bi bil postal Petrograd malone carski Washington, če ne bi hkrati bil nekakšne vrste mračne Benetke s temnimi prelivji in svojo sivo laguno, po kateri se izlivajo črni valovi Neve v Finski zaliv.

Nesrečno slepilo Romanovcev za pad in za morje je ločilo to vladarsko

Danes napravlja Ljeningrad vtis tujega odra, ki je bil prirejen za veliko svečano predstavo, ki pa se ni nikoli vršila. Tako se zdi, da večinoma v baročnem slogu zidane privatne palače, katerih postanek je vezan na imena eksotičnih arhitektov kakor Trestinija, Rastrellija, Rossija in drugih, ki spadajo v Rusijo, prav tako kakor tudi ne zmanjšani model Petrove cerkve v Rimu, Kazanova katedrala in mogočna cerkev sv. Izaka, ki bi imela primernejši prostor v Parizu. Človek si jedva more predstavljati Ljeningrad kot bojašče delavske revolucije...

Ljenu se je obneslo obleganje Petrograda zato, ker sta bila ruski vojak in ruski kmet sita vojne in ni bilo nikogar, ki bi jima dal mir. Čeprav je imel večjo moč kakor nekdanj car, ni postal Petrograd nikoli njegova prestolnica. Tako je premestil Ljenu svoj sedež v »sveto mesto«, v najstarejšo citadelo stare Rusije in Petrova mogočna prestolnica je postala zopet vnanja straža, kakor v dneh, ko je izgnal Švede ter sezidal proti njim v svojo obrambo trdnjavo Petropavlovsk.

Razpadle palače plemenitajev žalujejo nad tragedijo svojih nekdanjih lastnikov, mah izbija iz razpok med kamnitimi ploščami. Toda Petrograd je kljub temu ostal carjevo mesto. Ljenu je imel Kreml, Ljeningrad pa je ostal Petrograd.

Staro carsko mesto je polno palač, zimskih in letnih dvorcev, palač za to in ono, ali za tega ali onega izmed Romanovcev, ki se je nenadoma naveličal svojega bivališča in si je začel zidati novo hišo. Če si videl eno, naj te nikar ne žeya po drugih! Vse te palače so namreč skoro enake. V njih najdeš isti marmor, ista zrcala, prebogato in pozlačeno razkošje, na katerega so bili kralji priklenjeni in obsojeni, čeprav ne pompoznejše kakor v Italiji ali Španiji, čeprav ne tako ukrotljivo kakor v kraljevskih gradovih stare Francije. Zimska palača je mračen kup kamenja, celo če gledamo nanj z vidika muzeja. Kot bivališče pa se mi je videla ta palača silno neprijetna in hladna, ko sem korakal skozi temne, neokusne sobane.

Zadnji Romanovci so ostavili malo krasote in razkčnosti, ki bi jo bil človek pričakoval od carja vseh Rusov. Bivali so sredi natlaččenega gradu precej enostavno, nekako po vzorcu dobrega povprečnega meščana.

Temboj je obžalovanja vredna grozna usoda teh preprostih ljudi, ki v resnici niso zaslužili takšnega strašnega konca. Nikoli nisem slišal Rusa, da bi izrazil to čuvstvo ali vobče kakšno čuvstvo zaradi propada Romanovca. Neki kmet mi je dejal, da »je mali oče pač moral umreti, ker se ni umel ubraniti vojne in drugih skrbi.« Kdor si ogleda nove mednarodne tipe sovjetske Rusije, kako pohajkujejo skozi palače svojih prejšnjih vladarjev, postane takoj pozoren na njih nenavadno ravnodušnost in samoobvladanje, ki ne očituje niti zlobe niti sočustvovanja. Prihajajo v skupinah in tropih iz tvornic in s kmetov,

združeni v »vzgojne in izobraževalne tečaje«, ki tvorijo važen člen novega sistema. Palače pa vzdržujejo tako dobro, da morajo ljudje, ki pridejo n. pr. v Carsko Selo, natakiniti na noge klobučevino ali kakšno drugo obuvajo, da ne poškodujejo prostorov...

Bivši stanovalci teh palač so večinoma mrtvi ali pa žive v prognanstvu izven Rusije. Proletarska Rusija nima prostora zanje. Končni smoter razrednega boja je bil uničenje starega vladajočega razreda. Srečne se počutijo tisti, ki so našli v očeh novih gospodarjev toliko milosti, da jim je vlada dovolila dve sobici v lastni hiši. Nekateri, n. pr. knez Obolenski, nekaj bankirjev in inženjerjev, juristov in učenjakov, je stopilo v sovjetsko službo.

Ljeningrad ima možnost, da postane duhovno središče sovjetske države. Poleg Akademije znanosti, velikih zgodovinskih in znanstvenih zbirk, ima še slovito univerzo. Carjevo mesto ni bilo središče bogastva in družbe, ampak važno središče literarnega udejstvovanja in shajališče vse revolucionarne inteligence.

Profesorji, muzejski oskrbniki, knjižničarji in drugi pripadniki znanosti so ostali še iz prejšnjih časov. Vsi še poznajo tuje jezike, imajo stare manire, po katerih se ugodno razlikujejo od drugih sovjetskih uradnikov.

Nekemu številu meščanov je država tudi pomagala do službe. Zaposlila je na ta način mnogo profesorjev, zdravnikov, izprašanih knjigovodij in sličnih poklicov, ki so jih ti izvrševali že dolgo časa in se v njih izkazali.

V svojih najslavnejših dneh pa je moral Petrograd napravljati nekoliko melanholičen vtis. Kakor je megla njegovih močvirij in Baltiškega morja vedno obrobijala zlato Petrograda, tako je obdajala carski dvor groza in tragedije.

V Moskvi je vse zaposleno z zidanjem novega sveta. Ljeningrad, ki je v primeri z Moskvo otožen in zelo miren, ima v poletnih nočeh nekakšne vrste malo-meščansko zabavo. Tam »foxtrobajo« brez sramu, pijejo vse kaj drugega kakor kavo, vse ozračje diha življenje in veselja do življenja. Z eno besedo, naš Petrograd je ostal še vedno nekoliko buržoazen.

Evgenij Petrov

Pomlad

Lepo je na pomlad. Diši kakor po vijolicah in mačicah, škripanje voz cestne železnice zveni kakor ubranost harfe, hupanje avtomobilov kakor pastirjeva piščalka, klici časopisnih prodajalcev kakor šum mlade pokrajine in celo obrazi sodnih eksekutorjev dobe nekaj človeškega.

Če je kaj takega mogoče, potem tudi ni čudno, da se je dijak medicinc Ostap Juročka že rano na pomlad zaljubil v dijakinjo pedagogike Katjo Pernatovo. »Mrzel in trezen človek sem,« je govoril Juročka s ponosom o sebi. »Na ljubezen se ne razumem.« Toda pomladi se zaljubi celo tak človek.

»Kaj sem vendar našel na njej,« je razmišljal Juročka, ko je bdel na svojem trdem ležišču. »Neumna je, njeni lasje so trdi in brezbarvni. Tudi oči so brez barve in postava je slaba. Toda najvažnejše je vendar, da je neumna.« Pri tem je prav dobro vedel, da ni pravičen. Pernatova ni bila ne grda in ne neumna. Bila je celo omikana. »Ali nisi vedel,« je razmišljal Juročka, »učiti se mora pedagogike. Za poslanca bo. In pri tem misli samo na kolonjsko vodo. In na moške. Naravno.«

Vso noč si je skušal dopovedati, kako smešno je, biti zaljubljen vanjo. Zjutraj pa si je bil na jasnem, da je tu vse zaman. »Za božjo voljo, kaj bo sedaj?« se je vprašal. »Ljubezen vendar ni krompir. Saj se je ne more kar tako vreči v vrelo vodo, da se skuha.

Dijak se je mučil celih osem dni, slednjič pa je priznal svojo ljubezen prijatelju Deduškinu.

»Vidiš dragi,« mu je rekel prijatelj, »vsako dekle hoče biti osvojeno na svoj način. Vendar ne moreš iti tja in reči: Ljubim vas, torej allons, s'il vous plaît. Tudi ji ne moreš reči: Poročiti se hočem z vami. To ne vleče več v naših časih. Imeti moraš ž njo skupne interese, enake ideje, skupno delo in tako dalje. »Toda kako naj slutim, za kaj se zanima?« »Nedavno sem jo videl pri poučnem predavanju. Govori ž njo n. pr. o temi: zdravje in zakon ali o čem sličnem. Stavila, da bo ugriznila.«

Juročka je sprejel nasvet. »Dober dan, gospodična,« je rekel, ko je srečal med odmorom Pernatovo na hodniku. »Dober dan, Juročka,« je odgovorila. »Kako lep

mož ste postali! Privezali ste si celo ovratnico.« »Zdravje je zares mogočen činitelj v našem življenju,« je rekel Juročka. Dekle ga je začudeno pogledalo. »Zares?« je rekla raztreseno. »Poglejte vendar pomlad — je pogledala skozi okno in vzdihnila — drevesa dobivajo že liste.« »Drevesu je treba nege kakor človeku. Drevo je treba vsak dan zaliti in človek se mora vsak dan kopati v mrzli vodi.« »Mislite zares? Vi ste uverjeni, da je zdravje važen činitelj.« »Da, n. pr. v zakonu. Tu je zdravje...« »Že vem, je reklo dekle jezno. »To predavanje sem slišala že včeraj. Ne, hvala, hočem ostati sama.«

»Noče ugrizniti,« je rekel obupano Juročka. »Morda bi mogel govoriti ž njo o otroški higijeni,« je nasvetoval Deduškin. »Včeraj je na nekem zborovanju strastno debatirala o tem.« Juročki se je nudila prilika, da je šel ob čudovito lepem večeru s Pernatovo skozi park. Sedla sta na klop. Mesec je bil velik in rdeč, nebo globoko. Bilo je čarobno. »Veste, draga prijateljica,« je rekel Juročka, »vse je odvisno od tega, če se pravočasno poskrbi za potomstvo. Higijena...« »Je mogočen činitelj,« je rekla. »To je veliko spoznanje. Častitam vam.« In je odšla. Toda Juročka je videl solze na njenih licih.

»Ne vem, kaj bi še storil. Govorim o skupnih interesih, skrbim za njen duhovni napredek. Ne ugrizne.« »Morda poskušaš z življenjem čebel? Danes je čitala Maeterlinka.« Medtem je prišel že maj. Toda neki večer je privolila, da bosta

skupaj veslala. Reka je bila čisto mirna. Juročka je spustil vesla. »Veste, draga, treba je srkati med iz vseh cvetlic. Naše presnavljanje potrebuje sladkorja. Čebele na primer...« »Veslajte! Pa takoj. In nikar me več ne povabite. Poiščite si drugih slušateljev.« In je stekla. Pokrila si je oči z robcem in glas se ji je tresel pri zadnjih besedah.

»Tega ne morem razumeti...« je rekel Juročka ter iskal z očmi pomoči. In nenadno je videl... Nima smisla opisati, kaj je videl. To so že tisočkrat opisali večji pesniki nego sem jaz. Videl je odsev meseca v vodi, modro nebo nad seboj,

čutil topel dih pomladi in svojo lastno mladost. In razumel je vse. »Vraga,« je zaklical, »Katja, Katinka!« In tekel za njo, kolikor je mogel.

»Katja,« je zaklical, ko jo je končno dohitel — sicer pa se je bila ustavila, ko je slišala njegov klic — »Katja, poslušajte... Vrag naj vzame higijeno... in pedagogiko... Hotel sem le reči: Ljubim vas, Katinka, ljubezen moja. In: Ali vas smem poljubiti, čeprav to ni higienično? Toda navzlic temu. Ali smem?«

»Idiot. Čemu neki vprašuješ?« je rekla in mu ponudila ustnice.

Pomlajevanje z mlekom

Mleko, ki je lahko prebavljivo in ni nikoli nadležno prebavilom, je najboljšo regeneracijsko sredstvo za naše telo. Ljudje s slabim tekom se boje, da bi mleko utegnilo vplivati na njih lakoto. Ta bojazen pa je neutemeljena. Za dojenčke in za deco, ki obiskuje šolo, je mleko eno glavnih hranil. Da pa je mleko neobhodno potrebno vsakemu delavnemu človeku, ta resnica ni še vsem znana. Mleko vsebuje namreč maščobe, sladkorne snovi, vitamine in naravne soli. Vrednost slednjih se s kuhanjem le neznatno skrči.

Ljudje, čijih možgani so intenzivno zaposleni, morajo uživati mleko že zaradi tega, ker more edino le mleko nadomestiti izrabo moči pri duševnem delu. Od oseb, ki delajo v uradih, od duševnih delavcev, umetnikov in svečnikov se zahteva največja delovna zmožnost, mnogo večja kakor od ročnih delavcev. Zato mora gospodinja, kadar sestavlja jedi, posvetiti mleku največjo pozornost že zaradi njegove velike hranljivosti. V začetku pomladi trpi večina ljudi na pojavih utrujenosti, na depresijah in na popuščanju duševnih in telesnih sil, kajti zima s svojimi kratkimi dnevi je prikrajšala ljudi za sončno toploto, česar se človek, ki dela, ne zaveda vselej.

Svetloba in toplota v prirodi še nimata zaželjenega učinka, če ni človeški organizem pripravljen na to s primerno prehrano. Ker se nova zelenjava, nov krompir, kumare in sadje še ni pojavilo na trgu, odnosno, ker je vse to za siromašnejše sloje predrago, mora mleko nadomestiti na vitaminih bogato hra-

no. Pri tem velja opomniti, da je zavre-to mleko mnogo lažje kakor surovo.

Vprašanje, ali je primernejše zavživati mleko pred jedjo ali po jedi, odloči osebni počutek in lastna volja. Navada, da se pije mleko pri obedu in pri večerji na mestu drugih pijač, je zelo hvaležna. Zlasti šoloobvezna deca, čije organizem se obrabi pri učenju, je zelo potrebna mleka, ki pospešuje rast in omogoča naglo sprejemanje vtisov. Za delovno mladino velja isto načelo. Ljudje ki so prekoračili petdeseto leto, morejo z uživanjem mleka premakniti mejo starostnih pojavov. Izčrpane sile se opomorejo, lepota ostane, barva kože se pomladi, lasje ne izpadajo, oči ne izgube bleska in tudi prožnost udov ne popusti. Tudi kot kozmetično sredstvo ima mleko veliko vrednost. Zimska družabnost, nespečne noči, premraženja in slično ne ostane brez vpliva na naše lice. Baš v svetlem pomladanskem soncu spozna človek s strahom, kako mu vene polt. Seveda pomagajo nekoliko masaža in kozmetična sredstva — a vsega le ne morejo storiti. In tako se tudi tukaj vrnemo k izhodišču, k prehrani. Prehrana je glavno, vse drugo je postranskega pomena. Posebno tedaj, če se odpovemo mesu, dobimo v mleku izborno nadomestilo. Mleko pospešuje prebavo, služi jako dobro krvnemu obtoku ter ima že zaradi tega prednosti kot lepotni pripomoček. Polt oseb, ki pijejo mleko, je polnejša, čistejša in nežnejša. Fosforne sestavine mleka pa koristijo tudi možganom. Kot izborno okrepčilo pa služi mleko tudi rekonvallescentom, ki so prestali hripo.

Tiger in lisica

Basen iz Turkestana

Ko je Alah ustvaril živali, je poslal mogočnega tigra v deželo Darvas v Pamirju, za kazen ondotnim grešnikom.

Tiger se je čutil v Darvasu kot edini vladar kmalu prav dobro. Nasičal se je z mesom krav in ovac, od časa do časa je popadel tudi kakšnega človeka, če mu je prišel na pot in prizadejal prebivalcem mnogo strahu ter napravil mnogo škode. Tedaj so začeli ljudje padati na kolena in so prosili Alaha pomoči pred pošastjo. Alah jih je uslišal in jim je poslal lisico.

Lisica je bila zvita in je vedela, kaj ima storiti, da napravi tigra neškodljivega. S ponižno povešeno glavo in boječe stisnjenim repom se je približala tigru in rekla:

»Velemožni vladar dežele! Zelo se moraš truditi za svojo hrano, jaz pa, tvoja ponižna dekla, nimam nobenega opravila kakor služiti tebi. Dovolj mi torej, da bom skrbela za tvojo hrano!«

Tiger je bil vesel in je dal milostno znamenje s šapo. Poiskal si je miren kotiček v džunglah ob vodi, legel na tla in čakal, kaj mu prinese lisica.

Lisica je poiskala živeža, nanosila zajcev, kuretine, ovac, divjih kozâ in

druge živali toliko, da tiger ni mogel vsega požreti.

Tako je šlo dokaj dni. Tiger je lisici popolnoma zaupal.

Nekega dne pa pride lisica brez plena k tigru.

»Zakaj mi nisi prinesla nič jesti?« jo je nadrl kralj džungle.

»Visoki gospod, pojavil se je brat iz tvojega rodu, raztrgal vso divjačino in zate ni ostalo nič.«

»Jaz sem edini gospodar v teh krajih in nimam bratov!«

»Pač, pač, velemožni, imaš ga, ki ti je na las podoben,« je rekla lisica s ponižnim glasom.

»Kje je?«

»Vstani in pojdi z menoj!«

Lisica je peljala že lepo rejenega in lenega tigra na breg reke.

»Tu notri živi!« je dejala in pokazala na vodo.

Tiger se je zvedavo ozrl v vodo, ugledal svojo podobo in se pogнал v domnevnega nasprotnika.

Visoko je brizgnila voda urne reke in pogoltnila tigra za vedno.

Čebula, zdravilo proti raku

Čebula, ki je v ljudski medicini tako priljubljeno sredstvo, je postala zdaj tudi predmet pozornosti znane zdravniške avtoritete. Pariški specialist za raka dr. Lakovski namreč ugotavlja, da je po njegovih ugotovitvah surova čebula ne le zaščitno sredstvo proti raku, ampak naravnost zdravilo proti tej strašni bolezni. Čebula ima — vedno po ugotovitvah dr. Lakovskega — kakor tudi nekatere druge zelenjave radioaktivna svojstva, a le tedaj, če se je v surovem stanju. Po nadaljnjih dognanjih tega zdravnika na podlagi statistik je v krajih, kjer jedo mnogo surove čebule, rak neznana bolezen. V Rusiji in na Poljskem so n. pr. razne židovske občine, ki žive naravnost asketsko življenje in se preživljajo samo s kruhom, surovo čebulo in vodo. Med temi ljudmi se je doslej ugotovil samo en primer raka. Tudi pri Srbih, Bolgarjih in raznih kavkaških plemenih, kjer pojedjo mnogo surove čebule, je rak zelo redka bolezen.

Bacon in vivisekcija

Medtem, ko se danes domala vsi Angleži protivijo raztelesanju živih bitij, je zanimivo opomniti, da se je že l. 1625. filozof izjavil za razudovanje. Sholastik, ki je želel opisati n. pr. žabo, je prebrskal vse sveto pismo in druge cerkvene virov, da bi spoznal tajnosti tega stvora. Bacon pa pravi: »Ograde imamo za ptice in sesavce, ki niso zbrani tu očem na razvedrilo ali zaradi svoje redkosti, marveč da jih paramo in da služijo za razne poskuse. Na ta način skušamo dognati, kaj bi se dalo početi s človeškim životom.« Kaj mislijo o tem britski nasprotniki razudbe živega telesa?

Grog

Angleški pomorščaki so svoj čas med vožnjo dobivali določeno množino alkohola na dan: brinovca, brandija ali ruma. Ker so se pijače često zlorabljale, je admiral Vernon, poveljnik postaje West-Indian, ukazal žganicam priliti dve tretjini vode (1745). Ta ukrep moštvu seveda ni bil po volji in admi-

ral se jim je zameril. Ker je imel navado, prihajati ob slabem vremenu na krov v nepremočljivem plašču iz svile in žime, na-

zvanem »groganeolat«, so mu kmalu zvrgli vzdevek: old grog (stari grog). Od moža je prešel naziv na pijačo, kakršno je zaukazal,

Jerihonsko zidovje, ki ga izkopava francoski profesor Garstand. Po svetem pismu je podrlo zidovje bučanje Jozuovih trombet

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knaflj.ova ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Lzdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Urejuje Ivan Podržaj. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani

Konjska molitevca

Kozjo molitevco poznate: če kdo komu dva klina med prste dene in stiska, da kriči kakor koza, uči ga kozjo molitevco (Levstik). Konjska je pa docela drugačna. Policijsko ravnateljstvo v New Yorku jo je dalo nabiti po vseh mestnih hlevih. Evo je:

»Nate, gospodar, se obračam s tole prošnjo. Krmi me in napajaj me. Kadar je delo dovršeno, mi daj streho, ki naj bo snažna, suha in varna pred neurjem.

»Govôri z menoj, ker tvoj glas pogosto bolj učinkuje ko vajeti. Često me potrepiljaj, da me navadiš zadovoljno delati. Kadar greva zdomu, me ne švrkaj; in niz klanca ne vleci vojk.

»Kadar se zdi, da te ne razumem, me ne pretepaj. Preglej rajši zaprego in se preveri, je li vsaka stvar na svojem mestu in ali me ne žuli podkev.

»Ako mi ni za zobanje, preglej moje zobovje: morda me kakšno ulje ovira pri hrustanju. Ne striži mi repa: tako mi odvzameš edino branilo, ki ga imam zoper nadežne, podrepne muhe.

»Nazadnje pa, vrli moj gospodar, kadar bom od starosti neporaben, me ne obsodi, da bom moral poginiti od lakote ali od bolečin, ki mi jih bo prizadel neusmiljen voznik s korobačem. Ubij me sam, a da me ne trpinčiš, in Bog ti bo štel v dobro.

»Ne zameri, prosim, ker se obračam nate s to pohlevno željo v imenu Njega, ki se je rodil v hlevu.«

Zavesa iz netopirjev

Frank Nicholson, vodja odprave, ki raziskuje ogromne podzemskie votline Karlovih Varov v Novi Mehiki, poroča o predoru, kjer prebiva na milijone netopirjev. Do odkritja je prišlo čisto slučajno, ko so člani ekspedicije čakali na nove vrvi, da se spustijo po njih v neki prepad. V tem času, pravi Nicholson, smo šli kakih 800 metrov skozi veliko oboklino iz belega kamna, pokrito z zelenosivim mahom. Na strehi tega oboka, kakih 60 m nad nami, smo opazili v svitu naših svetilk svojevrstne oblike. Nenadoma smo zaslišali cvileč šum. Nekí nočnik se je prebudil. Nekaj trenutkov pozneje je zadonel disharmoničen koncert, katerega cviljenje se je stopnjevalo do strašnega hrupa. Nad nami se je pojavilo nekaj ogromni črni zavesi podobnega. Zavesa se je zgrinjala od stropa navzdol. Polagoma se je jela gibati. Šele zdaj sem opazil, da sestoji iz tisočev in tisočev netopirjev, ki so viseli drug na drugem. Cviljenje se je spremenilo v zamolklo mrmranje, podobno šumu, kadar se bliža veliko letalo. Prihajato je od kril netopirjev, ki so začeli krožiti nad nami. Zdaj smo ugotovili na mehkih fleh tudi debelo plast odpadkov, ki so se vanje vgrezale naše noge. Smrad je bil neznošen, hrup tako velik, da smo hoteli oglušeti, toda svojevrstnost dogodka nas je popolnoma prevzela.

Ko smo spoznali, da motimo netopirje v njihovem zimskem spanju, smo se jadrno umaknili. Razen teh nočnikov, čijih število gre v milijone in ki poleti izletajo iz jam v velikanjskih tropih, prebivajo v teh skrovitšjih še sove in cvrčki. Indijanci trdijo, da so v teh jamah poprej živeli tudi jamski medvedi.

Naročnikom

„Življenja in sveta“

za Veliko noč

Vsak naročnik „Življenja in sveta“ dobi do konca aprila naslednje tri knjige za Din 30.—:

Ivan Podržaj:

ČRNE DUŠE.

Roman. Prva knjiga:

Martin Brbek.

Dr. Jože Rus:

NAPOLEON OB SOČI.

Ivan Podržaj:

SLIKE Z NAŠE RIVIERE.

**Založba „LUČ“ v
Ljubljani,**

poštni predal št. 171.

Brezžičništvo na vrtu

V grofiji Washingtonu, kjer se goji sadje na veliko, rabijo brezžičništvo za pokončavanje žuželk, ki pustošijo sadovnjake. Valovi nadomeščajo jedke tekočine, h katerim so se zatekali svoj čas. To iznajdbo, za katero se morajo zahvaliti dr. Geerglandu, so najprej preizkusili v Wenathee-ju z dovoljenjem brezžičniškega odbora. Predajni aparat za 5 kilovatov, proizvajajoč drugoten tok 30 tisoč voltov, je služil v ta namen. Galvanizirane kable so napeli na koncih sadnega vrta in med njimi premikali dve lahki anteni

nekako 1 meter nad vsako vrsto drevja. Valovi brezžične telegrafije ne ubijajo, temveč odganjajo dorasli mrčes in sterilizirajo bube. Ker to početje ovira sprejemanje valov v bližnji sosesčini, je brezžičniška komisija prosila, naj se ta reč opravlja samo zarana zjutraj, ko brezžične postaje še ne poslušajo. Sadonosnik, kjer se je poskusil ta izumek, je dal prav zadovoljivo letino: razmerje nečrvicega ovočja se je skrčilo od 25 na 4%.

*

Nagradna naloga za naše naročnike

„Dober svet je drag“

Neki uradnik se je pred koncem svojega dopusta vrnil za dva dni domov. Potem je nameraval zopet odpotovati. Bil je popolnoma sam v majhni samotni hiši v predmestju. Ponoči ga je nenadno prebudil ropot. Poslušal je in z velikim strahom ugotovil, da nekdo odpira predale v sosedni sobi. Dobro se je zavedal, da so na delu vlomilci, ki so bili prepričani, da ni nikogar v hiši. Sicer bi nedvomno »delali«
bolj tiho.

Uradnik ni vedel, kaj bi storil. Bežati ni mogel. Ako bi klical na pomoč, bi ga morda ubili ali pa ušli s plenom, kajti v bližini ni bilo nobene hiše. Uradnik se je končno odločil, da obvesti policijo o vlovu, vendar se je bal, da bi ga mogli slišati vlomilci.

Kako je mogel priklicati pomoč, ne da bi bil sam v nevarnosti in ne da bi prepodil vlomilce?

Ker je ta naloga izredno lahka, razpisujemo samo eno nagrado v obliki slovenske knjige. Ime izžrebanega rešitelja bo priobčeno v drugi prihodnji številki.

ZIVLJENJE

IN KNJIGA-7

S V T E V E

MT.

17

Vsebina:

- Dr. Ivan Matko:
Prah in jetika
Brzina večja od svetlobe
- Pavel Plesničar:
J. J. Strossmayer in belovarska afera
Obzarjanje rastlin
In pokrile so deželo...
Obličje Mehike
- Paul Elliot:
Življenje in smrt Izaka Mombla
- Dr. M. Schips:
Ali imajo čebele spomin za čas?
V novi svetovni prestolnici
»Svetniki zadnjih dnů
Ante Beg:
Umetna gojitev užitnih gob
- Kdo bo mož princese Julijane?
- Frank Crane:
Misli o ljubezni
- Eva Čang, prva kitajska novinarka
Milijoni umirajo od lakote

Vsem naročnikom in naročnicam

Odziv na našo anketo o vprašanju »Zakaj je ‚življenje in svet‘ tak in ne drugačen?« je pokazal veliko zanimanje naših naročnikov za vsebino naše tedenske revije. To zanimanje je tako za konzorcij, ki izdaja revijo, kakor za uredništvo lepo priznanje in še lepše moralno plačilo za žrtve in trud pri izdajanju revije, ki se bo z naraščanjem novih naročnikov še bolj izpopolnila po opremi in vsebini.

Večina naročnikov (celih 80 %) se je izrekla za dosedanjo smer... Upoštevali smo njih posebne želje in tudi želje ostalih smo uvaževali. Toliko glede poučne oziroma prosvetne vsebine naše revije.

Tudi glede zabavne strani je vsak, ki je odgovoril na našo anketo, izrazil svojo željo. Marsikdo celo zahtevo. Pretežen del naših naročnikov se je izjavil za primerno leposlovno štivo v obliki nekompliranega tekočega romana iz sodobnega življenja, ki naj bi bil po možnosti iz peresa domačega pisatelja.

Pripravljeni smo ugoditi tudi tej želji, prosimo pa vse naročnike, da nam odgovore na navadni dopisnici (za 50 par) najkasneje do 5. maja t. l. na naslednja vprašanja: Ali želite roman iz kmečkega, meščanskega ali socialnega življenja? Imate morda kako posebno željo?

Vsak naročnik in vsaka naročnica naj sigurno pošlje svoj odgovor na

UREDNIŠTVO »ŽIVLJENJA IN SVETA«
Ljubljana, Knafljeva ulica 5.

Eva Čang,

prva kitajska novinarka

(Napisala znana novinarka lady Drummond-Hay)

Med kitajskimi ženami zavzema mala nežna Čang-Ci-jing, z drugimi besedami Či-jing, hči Čanga, posebno mesto. »Či« pomeni imeti uspeh, »jing« pa »najboljše od vsega«. Gospodična Čang ima gotovo uspeh v tem, da predstavlja svetel vzor za vse svoje rojakinje v pogledu napredka. Eva Čang je edina ženska na Kitajskem, ki razvija živahno delovanje kot zastopnica tiska v zapadnem pomenu besede. Poleg tega deluje kot dopisnica inozemskih listov.

V državi, ki šteje 485 milijonov duš in kjer je komaj nekaj tisočev žensk vzgojenih po zapadnih vzorih, kjer se deklice še vedno lahko kupijo kot priležnice bogatih moških, ali kjer zastavljajo roditelji dekleta za ceno nekaj mesečnih izdatkov v gospodinjstvu v čajnicah, kjer imajo ženske malo pravic — tam se mora človek začuditi, da se najdejo med vodilnimi osebnostmi tudi nekatere ženske, ki stoje na čelu borbe proti opisanemu sistemu. Tako srečaš v tej ogromni državi Evo Čang, ki opravlja mirno in celo s humorjem moško delo.

Videla sem jo prvič, ko je šla v solmčni pripalici po silno prašni cesti, v smeri glavne ulice. Zdelo se mi je drobna, mala, vitka gospodična, oblečena v enobarvno kitajsko oblačilo, brez klobuka in z veliko mapo pod pazduho. Gledala je brez posebne poguma na voz, ki je pripeljal mene in moje tovariše iz Šanghaja. Ko nas je

ugledala, je jela stopati počasneje in je dospela do stanovanja kmalu potem, ko smo povprašali po njej.

»Mislija sem si, da boste iskali mene,« mi je rekla v dobri angleščini.

Dotlej sem poznala kitajske ženske samo s plašne strani, in to ne glede na njih še tako dobro vzgojo. Zato me je tem prijetneje iznenadila njena popolna sigurnost. Njeno poklicno stališče do vladnih uradnikov se je videlo čisto določeno, njene kretne se izražale čudovito držo, s kakršno se potašajo kvečjemu washingtonski ali ženevski dopisniki.

»Kako delate tukaj?« sem jo vprašala.

»Ne lahko,« mi je odvrnila. »Predvsem sem morala podreti stare predsodke. Težko je bilo pripraviti Kitajce do tega, da so smatrali žensko novinarsko delo za resno početje. Primeri se že, da pišejo tudi naše ženske za ženske liste. Da bi pa mogla ženska opravljati službo političnega poročevalca, da bi mogla pošiljati svoja poročila dnevno drugim listom, to je bila pri nas neznan in neverjetna reč. Moje delo v tem oziru naravnost utira pot novinar-kam. Naloga, ki sem si jo bila zastavila, je bila zelo težka in v začetku sem sama mislila, da mi bo pri tem počilo srce. Sami veste, kako težko je ženi, ki se celo v Evropi spravi v politično areno, o kateri sodijo, da ji je zaprta. Če premerimo kitajske razmere, nač lahko razumete, da je to pri nas še mnogo težje.«

Eva Čang ni ena tistih srednjeveških žensk, kakršne sem tako pogostoma srečala na mojih potovanjih: njej ni do tega,

(Nadaljevanje na predzadnji strani)